

Diplomová práce

2023

Bc. Dominika Fojtíková

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

Láska očima seniorů
Fenomén lásky v životech osob seniorského věku
Bc. Dominika Fojtíková

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

Láska očima seniorů

Fenomén lásky v životech osob seniorského věku

Bc. Dominika Fojtíková

Vedoucí práce:

PhDr. Tereza Šlehoferová, PhD.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí této diplomové práce PhDr. Tereze Šlehoferové, Ph. D., za obětavou pomoc, cenné rady, doporučení, rychlost a velkou ochotu, s níž se mi věnovala. Velké díky patří i mým blízkým za povzbuzování a podporu při studiu a sepisu závěrečné práce.

Anotace

Závěrečná diplomová práce s názvem *Láska očima seniorů: Fenomén lásky v životech osob seniorského věku* formuluje pojetí fenoménu lásky ve vnímání seniorů žijících v kontextu českého sociálně-kulturního prostředí. Práce se opírá o teoretické poznatky z oblasti antropologických a jiných sociálních věd. Podkladem je i vlastní kvalitativní výzkum, založený na polostrukturovaných rozhovorech s cílovou skupinou. Výsledkem práce jsou poznatky o tom, jak senioři definují a charakterizují lásku nebo jakým způsobem ji prožívali či prožívají.

Klíčová slova

Láska, fenomén lásky, typologizace lásky, senior, zkušenosti, kvalitativní výzkum, sociální a kulturní antropologie

Annotation

The final diploma thesis entitled *Love through the eyes of the elderly: The phenomenon of love in the lives of seniors* formulates the concept of the phenomenon of love in the perception of seniors living in the context of the Czech social and cultural environment. The work is based on theoretical knowledge from the field of anthropology and other social sciences. The basis is also own qualitative research, based on semi-structured interviews with the target group. The result of the work is knowledge about how seniors define and characterize love or in what way they experienced or are experiencing it.

Keywords

Love, phenomenon of love, typology of love, senior, experience, qualitative research, social and cultural anthropology

Obsah

1 Úvod.....	8
2 Teoretická část.....	11
2.1 Láska a její koncepce.....	11
2.2 Senior, stáří a stárnutí	19
3 Metodologická část.....	24
3.1 Popis typu a průběhu výzkumu, užití metody.....	24
3.1.1 Rozhovory.....	24
3.1.2 Výzkumné otázky.....	25
3.2 Charakteristika výzkumného souboru.....	26
3.3 Popis průběhu získávání dat.....	29
3.4 Popis analýzy dat.....	31
3.4.1 Transkripce.....	31
3.4.2 Kódování.....	32
3.4.3 Free-listing a analýza prototypů.....	33
4 Výsledky.....	35
4.1 Chápání a pojetí lásky.....	35
4.2 Typologizace	48
4.2.1 Typy lásky vůči něčemu či někomu.....	49
4.2.2 Intenzita a úrovně lásky.....	57
5 Diskuze.....	59
6 Závěr.....	63
7 Seznam použité literatury.....	65
8 Cizojazyčné resumé.....	68
9 Přílohy.....	69

1 Úvod

Romantika, romantická láska a láska obecně je často zavrhována jako iluze šířená filmy, knihami či jinou fikcí, vytvořenou západní společností v posledních dvou stoletích. Až do počátků 21. století však antropologie neříkala téměř nic o tom, jak si lidé lásku představují, jak ji hledají či jakým způsobem ji prožívají, a to ani v kontextu západní společnosti, ani v jiných kulturách. Antropologické bádání bylo zaměřeno spíše na jevy vzbuzující ve čtenářích šok nebo fascinaci, jako kanibalismus, různé formy tabu nebo incest. Společensko-vědecký diskurz se, v souvislosti se zvoleným tématem práce, dlouhodobě zabývá převážně sexuální chováním a motivacemi s ním spojenými, spíše než láskou; tyto dva konstrukty budou v závěrečné práci studovány jako odlišné.

Téma *lásky* se sice lidské existence drží již od starořeckých filosofů nebo starověkých indických spisů, v dnešní době se ale stále jedná o málo probádanou problematiku. Jak poznamenává Charles Lindholm, jehož díla a příspěvky vědě jsou jedním z hlavních inspiračních zdrojů této práce, studium emocí bylo zejména v 50. a 60. letech minulého století zdiskreditováno a ponecháno na práci klinických psychologů. Ti nadále využívali spíše písemných testů než kvalitativních hloubkových rozhovorů s aktéry (Lindholm, 2006: 6). S vlivem vstupující symbolické antropologie byla však připravená půda pro návrat zkoumání emocí. S emocemi a pocity se pak pracovalo jako s *vtěleným poznáním*, motivujícím jednání aktérů v koherentním a uzavřeném symbolickém systému (Lindholm, 2006: 8). *Láska* ale i přes tento zpětný obrat zůstala popsána jen nedostatečně, a to až do počátků 21. století.

Na přelomu milénia je možné pozorovat vznik publikací, které dokazují např. přítomnost romantické lásky v 88,5 % kulturách, a někteří autoři ji tedy považují za kulturní univerzálii (Jankowiak, Fischer, 1992: 6). Dále přibylo i výzkumů, které potvrzují funkci limbického systému (velmi staré části mozku, vlastní všem hominidům) vylučujícího fenylethylamin, kterému se přezdívá *hormon zamilovanosti* (Fisher, 2004). Hlavní motivací pro výběr fenoménu *lásky* jako tematiky výzkumu diplomové práce bylo zejména jeho nedostačující prozkoumání. Tuzemské pole antropologie lásky je neprobádaným teritoriem a tomuto fenoménu je v našem prostředí věnováno jen málo

pozornosti, výzkumů a publikací. Výzkum s nejstaršími členy společnosti jako těmi, kteří by v důsledku vysokého věku mohli ve svých životech zažít větší počet různých typů vztahů, by pak mohl být cenným přínosem tuzemským antropologickým vědám.

Co to je, ta silná emoce, která v kulturní fikci, mýtech, příbězích či písních mohla zapříčinit nezměrné doživotní štěstí, ale i smrt a zkázu? Co to je, *láska*? Jak ji lidé chápou? Co pro ně znamená? Když jsou lidé ve velmi častém a úzkém kontaktu a je mezi nimi po desítky let důvěrný vztah, nenaplnuje právě tato blízkost podstatu lásky? Názory se liší; může se jednat o zvyk, o setrvačnost, či dokonce pragmatismus. Jak ale vnímají a chápou své vztahy sami aktéři? Jak popisují základní a komplexní emoce, náklonnost, *lásku*? Jakým způsobem ji popisují a jaké pojmy k tomu využívají? Jak (a zda vůbec) ji prožívají? Klasifikují ji, či nějak rozdělují? Zažívají ji všichni lidé? Jak se projevuje? Cílem diplomové práce je tedy charakterizovat a formulovat pojetí *lásky*, její chápání, kategorizování a vnímání, a to v životech lidí seniorského věku.

Diplomová práce je rozčleněna do tří stěžejních částí: teoretické, metodologické a výzkumné.

Teoretická část diplomové práce bude věnována teoretickým podkladům výzkumu vycházejících z několika intelektuálních tradic a bádání uznávaných antropologů či z prací dalších sociálních vědců, které se věnují zkoumanému motivu či přidruženým tématům. V jednotlivých kapitolách budou představeny přístupy a koncepty jednotlivých autorů, kteří se věnovali otázkám lásky. Dále bude věnována pozornost i identifikaci cílové skupiny, seniorům a stáří jako specifické životní etapě.

Metodologická část bude zahrnovat jednotlivé postupy průběhu výzkumu, na kterém stojí závěrečná diplomová práce. Bude vylíčena charakteristika a výběr informátorů pro realizaci terénního výzkumu. V jednotlivých kapitolách budou dále představeny metody, kterých bylo využito při celkovém sepisu této práce. Dále budou představeny i doplňkově využití metody kombinující kvalitativní a kvantitativní přístup. Bude popsáno, jak bylo postupováno, jakým způsobem došlo k získání dat, jak bylo s těmito daty následně nakládáno a na základě čeho vznikly výstupy v následující části.

V části *Výsledky* budou představeny závěry výzkumu. K sepisu této části bylo využito obvyklých metod sociálně-kulturní antropologie. Terénní výzkum je založen

na metodách kvalitativního výzkumného designu, zejména na provedení polostrukturovaných rozhovorů a následné analýze získaných dat. V této části budou získaná data interpretována a budou podložena konkrétními výpověďmi účastníků výzkumu.

Terénní výzkum a diplomová práce na něm založená přináší nové vědecké poznatky o prožívání *lásky* osobami seniorského věku, žijícími v českém sociálně-kulturním prostředí. Popis vnímání fenoménu lásky, jeho charakterizování či typologizace nebo užívání jednotlivých pojmů, by pak mohl obohatit i specifickou oblast sociální a kulturní antropologie, pole antropologie lásky.

2 Teoretická část

2.1 Láska a její koncepce

Vzhledem k problematičnosti uchopení, složitosti a nejasnosti zkoumaného tématu je nutné sdělit, že i přes mnohočetné evoluční, kulturní, komparativní, psychologické, etnografické, sociální a jiné výzkumy nelze jednoznačně a spolehlivě určit, co je to *láska*. Badatelé zkoumající toto téma se neshodli ani na definici, ani na jednotícím významu tohoto pojmu. Neuchopitelný chaos v terminologii představuje pro mnohé badatele v této oblasti zdroj frustrace; *láska* představuje polysémický koncept lišící se významem i zkušeností mezi jednotlivci i kulturami (de Munck, 1998: 4). Proto, že je láska polysémantická, že má mnoho významů, je například pro Victora de Muncka, autora knihy *Romantic Love and Sexual Behavior* zastřešujícím „deštníkem“, který obsahuje celou řadu konjunktivních pocitů a projevů (de Munck, 1998: 4). Konkrétní význam termínu *láska* pak nacházíme v situačním použití onoho výrazu. To, jak hovoříme o lásce; v jakém sociokulturním prostředí, v čí společnosti, kdy a v jakém kontextu tento termín použijeme, připisuje slovu *láska* onen význam. Když o něčem nebo o někom řekneme, že to / ho / ji *milujeme* v určité souvislosti, může se lišit i intenzita oné emoce, kterou více či méně lze v jazyce alespoň zhruba rozpoznat. Můžeme milovat léto, sníh, borůvkový koláč, hračku z dětství, auto, psa nebo životního partnera. Láska se relativizuje ke kontextu, v jehož rámci se odehrává (de Munck, 1998: 4).

Vzhledem k výše popsanému, *lásku* jako termín či fenomén nelze sice spolehlivě definovat, ale lze ho zasadit do již existujících optik a konceptů několika autorů, skrze které lze charakter problematiky lépe či více uchopit a určit tak i způsob, jakým bude s termínem operováno v této práci.

Victor de Munck ve své práci hovoří o dosavadním zkoumání lásky a sexu komplexně i separovaně, a konkrétně nabízí přehled bádání převzatý od Elaine N. Aron, americké klinické psychologičky zaměřující se na citlivost smyslového zpracování, a jejího manžela Arthura Arona, profesora psychologie věnujícího se intimitou mezilidských vztahů.

De Munck předkládá čtyři relační modely jako sumář odlišnosti teorií a konceptů zkoumání vztahu mezi sexualitou a láskou, kdy je pojmán (1) sex jako primární a láska jako sublimace reformulace sexu (Freudovy teorie; přenesení sexuálního zájmu a slov s ním spojených sociálně přijatelným směrem), (2) sex jako primární a láska jako jeho sekundární důsledek (evoluční psychologie a teorie připoutání), (3) sex a láska jako odlišné a oddělené konstrukty (Lindholmovy či Grantovy teorie) a (4) láska jako primární a sex jako vedlejší složka lásky (Sternbergovy koncepty) (de Munck, 1998: 4). Vzhledem k cíli této práce – charakterizovat a formulovat samotné pojetí *lásky* – bude *láska* zkoumána jako konstrukt odlišný od sexuálního chování, a tedy jako výše řečený třetí typ dosavadních optik autorů.

Jedním z hlavních inspiračních zdrojů této práce ohledně romantické lásky (mezi partnery) je jedna z prací Charlese Lindholma, a konkrétně jeho text *Romantic Love and Anthropology*, z roku 2006. Předně se vyjadřuje k samotnému počátku existence romantické lásky v západní společnosti v podobě, v jaké existuje dnes. Lindholm nabízí definici či vysvětlení lásky pro západní společnost, a konkrétně, že *láska* je idiomem intimity (Lindholm, 2006: 6). Z tohoto předpokladu vychází i tato práce. *Intimita* je v tomto textu vnímána jako soubor několika vlastností či charakterů, a konkrétně se jedná o důvěru, starost, sdílená tajemství či obecnou blízkost. Ačkoliv *intimita* patrně neosahuje vše, co je zahrnuto v *lásce*, jedná se o idiom, a pro potřeby diplomové práce tento koncept postačí.

Romantická láska v Lindholmově pojetí byla přímou reakcí na vzestup kapitalismu a sloužila jako protiváha atomismu, který vyplynul z rozpadu tradičních komunitních forem společenského života (Lindholm, 2006: 10). Autor toto dokládá například tvrzením Howarda Gagliana, který píše, že „*intimní vztahy, jak je chápeme dnes, se objevily během prvních desetiletí devatenáctého století... s uvědoměným buržoazním jedincem, jehož život je rozpolcený mezi oddělenými světy práce a domova. Individualismus a intimita jsou siamská dvojčata modernizace.*“ (Lindholm, 2006: 10). Podle této teorie pak izolovaní jedinci v moderním světě hledali útěchu a smysl v náručí idealizovaného milence. Romantická láska pak, respektive představy o ní podložené fikcí, romány, mýty, příběhy aj., poskytla to, co jedincům nově industrializovaná

společnost vzala, a konkrétně pocit sounáležitosti, významnosti a jedinečnosti. Jinými slovy, bez kapitalismu by romantická láska neexistovala.

Výše řečená představa o existenci lásky v důsledku industrializace a rozšíření kapitalistické společnosti je však pro autora tvrdá a konečná, a tak tyto představy nadále doplňuje názory ze dvou rovin; antropologických kontextových studií emocí a ze sociobiologického hlediska.

V první rovině je bodem zájmu sledovat spojitosti emocí a dokládat existenci romantické lásky v různých společnostech na základě emického náhledu; jde o zájem objevit, kdy a kde se romantická láska vyskytuje a vyhledávat souvislosti jejího vzniku s konkrétními sociálními a psychologickými předpoklady zkoumané společnosti, přičemž romantická láska vypadá v každé společnosti jinak. V rovině druhé se pak jedná o víru v to, že láska by se měla nutně objevit ve všech společnostech, protože je geneticky zakořeněna. I když výše řečené představy mohou naznačovat, že romantická láska existuje pouze na základě strukturálně a systémově předkládané fikce, je Lindholm názoru, že i přes aktuální existenci romantické lásky zejména v západní společnosti to nebyla právě západní společnost, která by romantickou lásku objevila. Obrací se na nesčetné množství literárních důkazů, ze kterých je zřejmé, že ideologie romantické lásky byla dobře rozvinuta (alespoň mezi elitou) v mnoha předmoderních nezápadních komplexních společnostech, jako je Japonsko, Čína, Indie a Blízký východ, stejně jako mezi našimi kulturními předky ve starověkém Řecku, Římě aj. (Lindholm, 2006: 11).

Lindholm poznamenává, že i přes rozdíly ve výzkumech a definicích všechny provedené (a dokonce i některé z výše zmíněných) výzkumy dokazují, že romantická láska se liší podle kulturních omezení. Dále sděluje, že společnosti, respektive relativně stabilní společnosti, které ve svých strukturách obsahují zpevněné sociální sítě (a tedy například širší rodiny, věkové skupiny aj.), které nabízejí alternativní formy sounáležitosti a zkušenosti, jsou méně náchylné k zapojení do světa romantické lásky. Naráží tím tedy konkrétně na pravděpodobný důvod většího rozšíření fenoménu romantické lásky právě v západní společnosti, ve které alternativní typy sounáležitosti často chybí (Lindholm, 2006: 11).

Vzhledem k modernosti / modernitě, globalizaci a „zmenšení světa“, což je ve skutečnosti jen další způsob, jak říct, že se svět stává stále více

homogennějším, je možné očekávat, že se homogenita projeví právě i v sociálních vztazích, včetně těch nejintimnějších (Donner, 2012: nestr.). Rodina a příbuzenství v západním smyslu jsou definovány napříč světem stále častěji. Obdobně je tomu i pokud se hovoří o monogamním manželství a existenci nukleárních rodin, postavených na kultuře individualismu, ideologii volby a zdůrazňování toho, čemu se říká „pár“. Globální šíření věcí jako jsou oslavy dne sv. Valentýna, komplikované líbánky aj. toto jen podporují (Donner, 2012: nestr.).

Manželství jsou v nynější době založena na citových (někdy afektivních) vazbách obsahujících citovou intimitu spíše než na předem domluvených smlouvách, a tedy ve větší míře kolektivistických normách a tradičních přístupech (Donner, 2012: nestr.). V praxi se to může projevovat v převažujícím vyzdvihování zájmů jednotlivců nad zájmy rodin a komunit, přičemž v důsledku jsou pak domácnosti místem spotřeby spíše než produkce. Soukromý život a důraz na individualismus tak pravděpodobně nahradí tradiční reprodukci (budovat a reprodukovat rodinu; mít děti) (Donner, 2012: nestr.). V této souvislosti se romantická láska přehodnocuje a jelikož se idiom lásky pohodlně přizpůsobuje pojmu volby, kultuře individualismu a identitě, stává se romantická láska rozhodujícím znakem moderny; modernita stále více souvisí s intimními praktikami různého druhu, a to včetně předmanželských námluv, domluvených manželství a monogamních svazků. Donner na ukázce monografie Laury Ahearn *Invitations to Love* z roku 2001 dokládá, že zapojením se do moderních, zamilovaných vztahů pak může mladší generace zpochybňovat společensky položené a dlouhodobě udržované konvence dohodnutých sňatků a upřednostňuje vlastní výběr partnerů (Donner, 2012: nestr.). Ahearn se ve svém výzkumu zaměřuje na analýzu 200 dopisů, které napsali mladí muži mladým ženám, a dokládá na nich probíhající sociální změny, které prožívali obyvatelé vesnice Junigau v Nepálu. Romantické námluvy a společenská manželství nejsou nějakými danostmi, které se objevují při modernizaci, ale představují příběhy, které situují sociální aktéry ve vztahu k modernitě prostřednictvím diskurzu toho, co je „tradiční“ a co je „moderní“ (Donner, 2012: nestr.).

S hranicemi modernity, tradičním udržováním konvencí a tím, co romantická láska znamená, co to vlastně je a kde a jakým způsobem se objevuje či projevuje i mimo

západní svět, souvisí i poměrně nový článek pákistánské antropoložky Ammary Masqood *Love as understanding*, popisující výzkum romantické lásky ve formě *porozumění* v muslimském světě v Láhauru (Pákistán), kde prováděla svůj terénní výzkum (Masqood, 2021).

V liberálních teoriích a v „západních“ předpokladech o osobě jako individualitě je *touha*, podobně jako samostatné a svobodné jednání, často vnímána jako zhodnocování jednotlivce. V Láhauru ale kultura individualit není podporována; je zde kladen důraz na rodinu a příbuzenské vztahy. *Touha* obsahuje určitý stupeň individuální autonomie, a v muslimském světě tedy není u žen žádoucí (Masqood, 2021: 2). *Touhu* Masqood spojuje s termínem *porozumění* a považuje je za základ romantického vztahu. V počáteční fázi, kdy dochází k navazování vztahů například prostřednictvím mobilních telefonů a využití sociálních sítí, není ve středostavovském světě svobodných obyvatel Láhauru pro *touhu* či *porozumění* místo, nebo alespoň ne zjevně. Masqood svým terénním výzkumem zjistila, že dochází například k tomu, že ženy před smlouvením manželství, velice tajně a opatrně, zjišťují informace o svém vybraném protějšku od členů jeho rodiny. Velice složitým způsobem pak dochází k vyměňování si informací, zda by se k sobě jedinci vzájemně hodili a jestli by o sebe měli zájem. Méně obvyklým, ale i přesto poměrně běžným, je pak třeba navazování předmanželských vztahů prostřednictvím moderních technologií nebo / a vyměňování dopisů (Masqood, 2021: 2).

Když je romantická láska pojímána jako porozumění, zavádí „nové podmínky možností“ pro mladé ženy ze střední třídy. Touhy, fantazie a aspirace, které v této souvislosti vzkvétají, i když jsou silně ovlivněny tržní ekonomikou, jsou v sociálním světě společných rodin a příbuzenských vazeb odsuzovány (Masqood, 2021: 3). *Porozumění* se ale v rámci normativních struktur a zaběhlých konvencí spíše rozvíjí a prohlubuje, než aby tomu bylo naopak (Masqood, 2021: 3). Při hledání romantického porozumění uplatňují láhaurské ženy genderové normy chování a kultivují se ve stylech idealizovaného a společensky přijatelného jednání; právě to jim totiž umožňuje přístup do skrytých prostor a umožňuje jim to nacházet prchavé okamžiky podpory v rámci udržování praktické logiky příbuzenských vazeb (Masqood, 2021: 3). *Porozumění*

se zakotvuje díky takovým formám jednání, které nejsou v rozporu s dominantními pravidly a závazky kultury. Vrhají světlo na příležitosti, které se skrývají v pozůstatcích normativních struktur, v nichž mohou ženy prozkoumávat a prožívat možnosti, které nabízí právě *romantická láska* (Masqood, 2021: 3). Neoficiální důkazy a práce Ammary Masqood v terénu naznačují, že sňatků z lásky – jak ve formě útěku, tak (a zejména) sňatků s láskou a domluvou – přibývá. To ale nic nezměnilo na celkově negativním vnímání milostných svazků, a to ani mezi ženami, které se vdaly právě na základě romantické lásky (Masqood, 2021: 4).

Aby *porozumění* v Pákistánu uspělo, musel ve vztazích mezi muži a ženami, a i napříč generacemi existovat určitý druh všeobecně přijímané nejednoznačnosti a posvěceného soukromí (Masqood, 2021: 8). Autorka sděluje, že se setkala s množstvím případů, kdy si celá rodina byla vědoma, že si pár rozumí, ale nikdy (by) veřejně nepřiznali, že o tom věděli, dokud se jedinci nestali párem manželským (Masqood, 2021: 8). *Porozumění* a uzavření manželství založeného na romantické lásce tak uspělo tím, že bylo možné získat přístup do míst, která jsou dostupná pouze pod normativními strukturami, a to právě tím způsobem, že příslušníci společnosti budou hrát podle zaběhlých společenských pravidel a konvencí. Struktury ticha a polosoukromí, které Masqood popisuje, umožňují laxnost při prosazování zájmů, které porušují normy, ale pouze pokud nepředstavují žádnou přímou výzvu. Jakékoli viditelné porušování norem nebo zpochybňování mužské autority by mohlo mít škodlivé, někdy až fatální důsledky pro všechny zúčastněné, od zhoršení vztahů až po vážnější případy dlouhodobého omezování pohybu a fyzického týrání (Masqood, 2021: 9).

Britský antropolog Alfred Gell, žijící v druhé polovině dvacátého století, považuje *lásku* v západní společnosti za znalostní systém (Gell, 2011: nestr.). Společensko-vědecký diskurz se obecně zabývá spíše sexem, respektive sexuálním chováním než láskou, přičemž Gell tato dvě témata považuje za trochu odlišná, a tedy jeho koncept odpovídá třetímu typu relačního modelu dle de Muncka, kdy jsou láska a sex zkoumány jako oddělené a odlišné konstrukty (de Munck, 1998: 4). Ve své argumentaci se Gell obrací k šimpanzům, u kterých poukazuje na snahu zakrýt své kopulační úmysly před jinými zvířaty, nacházejícími se výše v hierarchii dominance. U šimpanzů se objevuje jednání,

kdy se nenápadně schovají do křoví jakoby nevinně hledat potravu, přičemž se ale po předběžné dohodě se svým šimpanzím protějškem shledají za účelem vášnivého spojení. Již v tomto jednání Gell spatřuje základy milostných situací a chvil, vlastních i lidem. Takové předem domluvené schůzky v sobě totiž zahrnují výměnu zpráv mezi budoucími milenci, přičemž tato interakce (která se v případě šimpanzů skládá z výměny fyzických gest, nenápadných projevů genitálií aj.) musí být provedena skrytě, jinak by zasahovali dominantnější jedinci konkrétního společenství. Nejedná se o běžné dorozumívání mezi partnery, ale o skrytou, důvěrnou komunikaci, vlastní pouze milencům. Tajemství, nesprávné směřování jiných jedinců a informací (až lhaní) a výměna intimít, které chtějí milenci přirozeně skrývat pro třetí strany, jsou spojovány se sexualitou vnitřně, prostřednictvím evolučního vývoje dominance primátů (Gell, 2011: nestr.). Sexuální projev, soupeření a konflikty jsou víceméně univerzálními rysy i lidského života, a to, co by nás jako lidi mělo odlišovat v milostném prožívání je sexuální nevyzpytatelnost. Jinými slovy, přístup k sexuálním partnerům a manipulace s informacemi a informačními toky se spojila. Gell se tímto dostává k názoru, že sex je částečným poznáním (nižšího typu) a láska je poznáním (celistvým) (Gell, 2011: nestr.). Považuje ji tedy za znalostní systém; za poznání, postup pro získávání, šíření a transformaci znalostí mimořádné společenské hodnoty (Gell, 2011: nestr.).

Z komparativního hlediska je možné sledovat, že v každé společnosti, která je nějakým způsobem informačním vesmírem (a tyto vesmíry nemusejí mít odlišné hranice, i když mohou mít), existuje zásoba informací, které mají všichni, které má většina lidí, které má jen pár lidí a které mají pouze lidé setrvávající ve svém vztahu. Schéma sociální distribuce informací se pak liší podle parametrů konkrétní společnosti jako celku, což Gell dokládá svým terénním výzkumem u společnosti Umeda (okres Sepik na Nové Guineji), kdy zjistil, že *láska* je v tomto společenství nemožná (v podobě, v jaké ji známe v západní kultuře), neboť zde dochází k domluveným manželstvím dlouho předtím, než jsou jedinci vůbec dospělí (Gell, 2011: nestr.). Vzhledem k nízkému absolutnímu počtu této společnosti (v roce 1996 ne více než 750 osob) pak docházelo k tomu, že nebyl dostatek žen na jednoho muže, a tedy nebylo prakticky možné, aby se dívky zamilovávaly „západním způsobem“ do cizinců (se kterým by se domlouvaly, scházely a poznávaly). Chlapci Umeda ale o lásce s dívkami z jiných vesnic fantazírovali jako

o abstraktní možnosti svých vztahů (Gell, 2011: nestr.). Tyto skutečnosti srovnává Alfred Gell s Velkou Británií, kdy vztah většinou začíná procedurou zvanou „chatování“, ve které dochází k vyměňování zpráv a svádění probíhá žertovným způsobem, kdy postupně dochází ke „společenským přestupkům“. V průběhu seznamování je navozována intimita, částečně se odbourává napětí a rozpolcenost, až se pár nachází ve stadiu, kdy si jedinci navzájem vyměňují slova a informace, která by před publikem nikdy nevyslovili. Charakteristické formy *lásky* v různých kulturách jsou předvídatelným výsledkem typu a distribuce sociálních znalostí v těchto společnostech. Láska v západní kultuře je tedy dle Gella konverzační povahy, kdy si lidé navzájem vylévají svá niterná tajemství a sdílejí společně důvěrné informace, přičemž tato sdílení intimních informací mají vést (ovšem ne nutně) k zahájení fyzického vztahu (Gell, 2011: nestr.).

Dalším teoretickým podkladem komparativních mezikulturních studií je práce Williama R. Jankowiaka a Edwarda F. Fishera, kteří považují lásku (zejména její romantické prvky) ve své studii *A Cross-Cultural Perspective on Romantic Love* za kulturní univerzálii (Jankowiak, Fischer, 1992: 6). V první řadě zmiňují, že antropologické (spíše etnografické či etnologické) studie romantické (nebo jinak autory nazývané vášnivě) lásky prakticky neexistují, a to z důvodu víry v existenci euroamerické představy o lásce (Jankowiak, Fischer, 1992: 1). Argumentují například tezí, že u lidí se vyvinul sklon k prožívání romantické lásky, kterou lze rozpoznat náhlou a neomezenou vášní, která vede k tomu, že jedinci vstoupí do okamžitého (i když krátkodobého) závazku (Jankowiak, Fischer, 1992). Opírají se zejména o evoluční perspektivy, kdy jsou výsledky jejich výzkumu teoreticky podloženy prací několika autorů. Některými z nich je např. Michael Liebowitz (*Chemistry of Love*, 1983) nebo Helen Fisher (*The Four-Year Itch*, 1987). Autoři tvrdí, že euforie, optimismus a zážitky milujících jsou v rané fázi způsobeny zvýšenými hladinami fenylethylaminu, které produkují dobrou náladu a energizující účinky (Jankowiak, Fischer, 1992: 1). Oblasti mozku vylučující fenylethylamin, který je spojen s pocitem zamilovanosti, se zdají být totiž tak staré, že by měly být přítomny u všech hominidů (Fisher, 2004)). Toto potvrzuje například i novější článek Victora Karandasheva (Karandashev, 2015). Z tohoto pohledu pak došli k myšlence, že romantická láska, respektive raná zamilovanost, musí být v určité

podobě přítomna v každé kultuře, nezávisle na sociálně konstruované mysli jedinců (Jankowiak, Fischer, 1992: 1).

Romantickou láskou autoři rozumí vztah, i když třeba krátkodobý, založený na velmi intenzivní emoci (Jankowiak, Fischer, 1992: 2). Svým výzkumem, založeným na komparaci 166 společností, vybraných ze standardního mezikulturního vzorku Standard Cross-Cultural Sample (SCCS) George Murdocka a Douglase Whitea (1969), dokládají výskyt romantické lásky u 88,5 % vzorku kultur, což je v přímém rozporu s myšlenkou, že by romantická láska měla být omezena na euroamerickou společnost, nebo že by dokonce měla být jejím produktem (Jankowiak, Fischer, 1992: 6). Jedním dechem však doplňují, že frekvence zamilování, četnost objevu a projevení lásky pravděpodobně závisí právě na sociálně kulturních souvislostech, sociální organizaci a ideologické struktuře konkrétních kultur (Jankowiak, Fischer, 1992: 6). Jinými slovy, Američané se zamilují častěji než Trobriandané.

Diplomová práce je založena na výzkumu v českém prostředí, které je součástí euroamerických kulturních struktur. Lze tedy předpokládat, že jedinci, se kterými byl výzkum proveden, ve svých vztazích setrvávají i z dalších důvodů, než je uvolňování fenylethylaminu v limbickém systému, které je citelné zejména na počátcích vztahů. Zastřešujícím termínem pro takové chování je *vztahová údržba* (Canary, Daiton, 2014: 13). Lidé na svých vztazích musejí alespoň základním způsobem pracovat, věnovat jim energii a pečovat o ně, protože pokud to nedělají, vztahy mají tendenci se zhoršovat (Canary, Daiton, 2014: 13). Udržování těchto déletrvajících svazků, procesů a vlivů na setrvání v dlouhodobých vztazích, respektive způsob, jakým takových vztahů lidé dosahují, se pak liší v závislosti na sociokulturním prostředí a jím konstruované mysli jednotlivců.

2.2 Senior, stáří a stárnutí

Zamilovanost či *láska* jsou fenomény, které jsou předně prisuzovány mladším generacím, ale týkají se i osob vyššího či vysokého věku, i když prožívání a projevy

lásky mohou být odlišné od těch ve věku nižším. V souvislosti s intimitou a důvěrností potřebnými pro rozvoj a udržení dlouhodobých vztahů je také sdílení budoucnosti (ať krátkodobé či dlouhodobější), potřeba sdílení společných cílů a možnosti je společně naplňovat (Vágnerová, 2007: 65). Nahlížení na partnerské vztahy ve stáří bývá ovlivňováno předsudky o nepřítažlivosti, nedostatku energie na lásku aj., a schopnost vášnivě se zamilovat bývá u starší skupiny osob většinou společností často podceňována (Hasmanová-Marhánková, 2012: 194).

Komplikovanost definice *starého* člověka je dána zejména množstvím způsobů, jakým je možné definovat stárnutí samotné. Mezi lidmi jsou poměrně významné rozdíly v přetrvávajícím pocitu mládí či v rychlosti stárnutí. Předěl mezi stárnutím a dospělostí není výrazně hraniční a ostrý. Jedná se o lineární, kontinuální proces, který je ze své podstaty individuální (na co se jedinec cítí, co zvládá bez pomoci, co už jen s pomocí druhých apod.) (Stuart-Hamilton, 1999: 18).

„Já byla do svezích sedmdesáti pěti let furt mladá. Furt fit. Ale od těch pětasedmdesáti, to už jde z kopce.“

— Ladislava, 81 let

Pro vymezení stáří je možné se zaměřit kupříkladu na sledování konkrétních znaků, které jsou spojovány s poslední etapou života. Ian Stuart-Hamilton ve své knize *Psychologie stárnutí* (1999) zmiňuje možné rozdělení konkrétních znaků (zejména fyziologické povahy) na *primární stárnutí*, ve kterém dochází k základním tělesným změnám stárnoucího organismu, na *sekundární stárnutí*, kdy k oněm změnám dochází častěji a ve větší míře, a zmiňuje i možný přídavný termín *terciární stárnutí*, ve kterém už je vyjádřen prudký a nápadný tělesný úpadek bezprostředně předcházející smrti (Stuart-Hamilton, 1999: 18). Tímto způsobem by teoreticky bylo možné vymezit spíše ale náhled na individuální stárnutí. Za individuální stáří, a tedy počátek vlastního stárnutí, je pokládán 75. rok života (Haškovcová, 1990: 22), přičemž s touto hranicí se svou výpovědí výše shoduje i informátorka výzkumu Ladislava. Z pragmatických

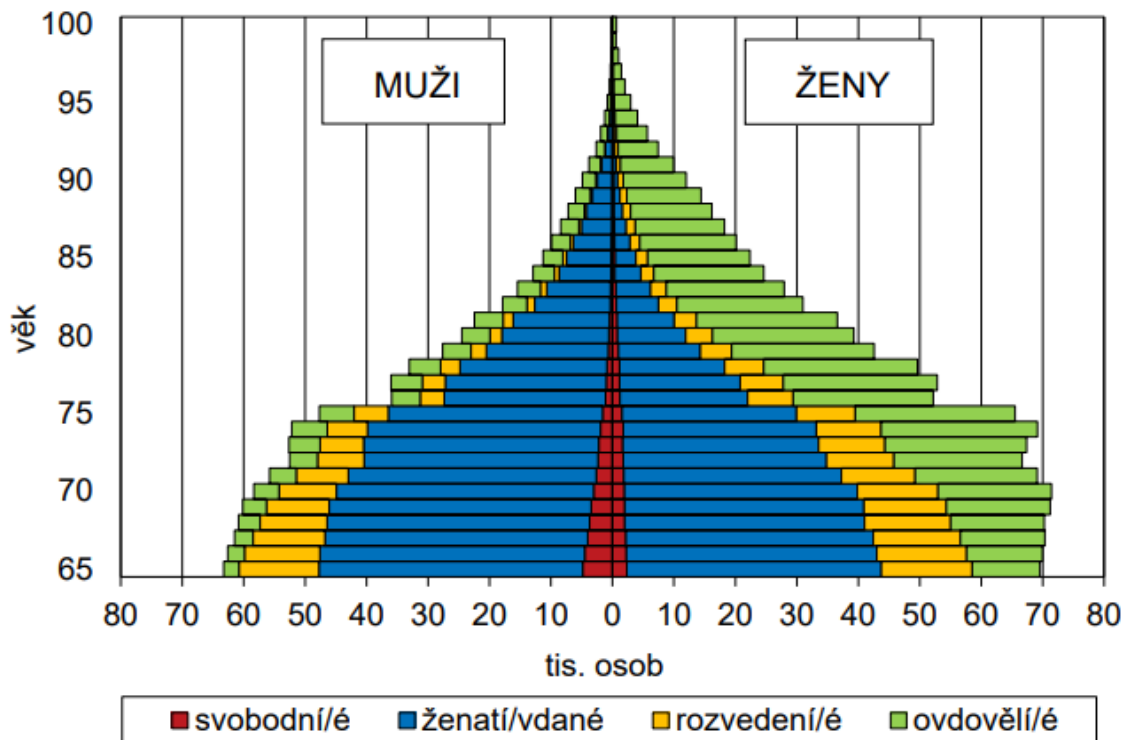
důvodů závěrečné práce by však bylo vhodnější definovat seniora na základě chronologického věku.

Zralým stářím, pokročilým či stařeckým věkem, je odborně definována věková kategorie mezi 75-89 lety života (Haškovcová, 1990: 22). Obecně vzato, i vzhledem k hranici věku vstupu do starobního důchodu v České republice, je v práci stanovena hranice stáří 65 let chronologického věku. Ačkoliv je ona hranice vstupu do starobního důchodu využívána spíše k administrativním účelům, v mnohé literatuře je možné se setkat s obdobným dělicím mezníkem zralé dospělosti a stáří k přibližným létům života. Většina badatelů životní fázi stáří rozděluje dále. Konkrétně výše zmíněný Stuart-Hamilton zmiňuje možnosti rozdělení lidí starších 65 let na kategorie *třetího* či *čtvrtého věku* (Stuart-Hamilton, 1999: 20). Tyto termíny mohou být diskutabilní, neboť odkazují na míru pomoci, kterou je třeba lidem ve třetím či čtvrtém věku věnovat.

Spolu s delším životem a stářím je spojena i zvýšená pravděpodobnost zkušenosti se ztrátou partnera. Tyto traumatizující události jsou často spojeny s neočekávanými a náhlými změnami (byť smrt může být očekávanou a někdy i vítanou; např. v důsledku vážné nemoci partner zemře dle predikcí lékařů). Pozůstalý pak přejímá sociální role, které mu dříve nebyly vlastní a které v průběhu života vykonával právě partner.

Ovdovění je záležitostí, se kterou se setkávají zejména ženy. Zatímco muži v České republice byli podle dat ČSÚ v roce 2021 ve věku 65 a více let většinou ženatí (70 %), u žen ve stejném věku je počtem významné zastoupení žen vdaných a ovdovělých (každá z těchto dvou skupin zastupuje 41 %) (Kol. autorů, 2022).

Obrázek č. 1; Senioři 65+ podle věku, pohlaví a rodinného stavu. Graf obsahuje data k 31. 12. 2021.

Zdroj: Kol. autorů: *Senioři v datech*, 2022. Praha: Český statistický úřad. Č. j. CSU / CSU-17520/2022

Navázání dalších vztahů je v případě smrti partnera obtížné v každém věku, ale starší lidé na hledání nové lásky často rezignují. Senioři-muži jsou k navazování nových vztahů nicméně benevolentnější než ženy a postavení na „trhu“ tomu nahrává, neboť množství potencionálních partnerek je vyšší (Hasmanová-Marhánková, 2012: 197; Kol. autorů, 2022).

Partnerství obecně má výrazně pozitivní vliv na celkové zdraví a spokojenost se životem. Lidé, kteří se ve stáří nacházejí v partnerských vztazích a sdílí svou životní cestu s někým dalším, mají možnost využít pomoci a podpory někoho, koho dobře znají a důvěřují mu. Ve stáří může být tato vyšší míra potřeby pomoci jedním z hlavních důvodů udržování dlouhodobých svazků; asistence a péče pak často leží v rukou schopnějšího partnera (Hasmanová-Marhánková, 2012: 195). Mezi stárnoucími partnery se vztah mění, už se nejedná o energizující zamilovanost, jde spíše o vztah

vzájemné blízkosti založené na důvěře a emocionální otevřenosti spolu s přijetím svých nedostatků (Vágnerová, 2007: 370).

3 Metodologická část

3.1 Popis typu a průběhu výzkumu, užití metody

Jedním z běžných procesů získávání, analýzy a interpretace dat v oblasti antropologie je kvalitativní výzkum. *Kvalitativní výzkum* je nicméně velice široké označení mnoha způsobů jeho vedení, pod kterým je možné si zároveň představit i množství užívaných metod. Jedná se o typ získávání, analýzy a interpretace dat, který v sobě zahrnuje několik různých charakteristik. Tyto je možné nalézt v každé definici; základní orientace na zkoumané téma, autenticita, otevřenost nebo integrita. Udo Kuckartz je identifikuje jako samozřejmost kvalitativních výzkumů a (Kuckartz, 2014: 1.2). Dále se jedná o:

1. Využití spektra metod spíše než jedné metody
2. Vhodnost užívaných metod
3. Orientace na každodennost
4. Kontextualita jako hlavní princip
5. Perspektivy účastníků výzkumu
6. Reflexní schopnost badatele
7. Pochopení jako princip objevu
8. Princip otevřenosti
9. Případová analýza jako výchozí bod
10. Konstrukce reality jako základ
11. Kvalitativní výzkum jako textová disciplína
12. Objev a tvorba teorie jako cíl

(Kuckartz, 2014: 1.2)

3.1.1 Rozhovory

Rozhovor pokrývá též mnoho oblastí, a to od zcela nestrukturovaných interakcí, přes polostrukturované, až po vysoce formální rozhovory. Nestrukturované rozhovory probíhají vlastně neustále a téměř kdekoli, například při procházení se venku nebo čekání na zastávce (Bernard, 2006: 210). *Polostrukturované* nebo také *hloubkové rozhovory* jsou plánovanou aktivitou; jedná se o interview otevřené, které ale následuje

předem připravenou osnovu a pokrývá požadovaný seznam témat (Bernard, 2006: 210). Rozhovor, nebo jinak *interview*, může probíhat osobně, telefonicky, elektronicky či za využití poštovních služeb. Stěžejní metodou získávání dat ve výzkumu diplomové práce byly *polostrukturované rozhovory* s informátory prováděné osobně.

Byla vytvořena osnova dotazů rozčleněná do několika částí pro snazší orientaci se v tématu a zodpovězení jednotlivých otázek. Osnova slouží jako návod; *polostrukturovaný rozhovor* může být nazýván i *rozhovorem podle návodu* (Hendl, 2008: 174). Návod rozhovoru představuje předem připravený seznam otázek nebo témat, jež je nutné v rámci interview probrat a má zároveň zajistit, že se skutečně dostane na všechna pro badatele zajímavá témata (Hendl, 2008: 174). Návodné otázky a využitou podobu osnovy v průběhu výzkumu vizte v kapitole Přílohy. Tato osnova byla v některých případech modifikována, některé z otázek byly doplněny a rozšířeny, nebo byly naopak odebrány a v rozhovoru neřešeny.

Jak píše Harvey Russel Bernard, ředitel Institutu pro výzkum sociálních věd na Arizona State University, ve své knize *Research methods in anthropology*, pokud nemáme více než jednu příležitost k tomu s někým vést rozhovor, je nejlepší volbou jeho *polostrukturovaná podoba* (Bernard, 2006: 212). Právě takový typ interview v sobě zahrnuje jak volnost nestrukturovaných rozhovorů s možností zachování svobody informátorů v odpovědích, tak předem stanovený soubor otázek, které tazatel pro osvětlení sledovaného tématu potřebuje zodpovědět; při použití předem připraveného seznamu otázek je pak v terénu možné získat spolehlivá, srovnatelná a kvalitativní data (Bernard, 2006: 212).

V rámci terénního výzkumu bylo provedeno 18 rozhovorů s celkem 12 informátory. Bližší charakteristika informátorů, rozdělení rozhovorů na první a druhé kolo a průběh výzkumu je detailněji popsán níže, v kapitole *Charakteristika výzkumného souboru a Popis průběhu získávání dat*.

3.1.2 Výzkumné otázky

Obvyklým způsobem je dle Jana Hendla, předního českého odborníka v oblasti metodologie vědy a zpracovávání dat, si v první části výzkumu, a tedy již při zadávání

tématu, určit základní výzkumné otázky (Hendl, 2008: 48). Výzkumem diplomové práce mělo být zjištění, jak lidé seniorského věku chápou *lásku*, jak ji vnímají, zda vůbec a případně jakým způsobem je v jejich životech obsažena. S tímto cílem a souvislostí s relativizací lásky ke kontextu se dle de Muncka (de Munck, 1998: 4) vážou i témata kategorizace lásky, respektive zda informátoři lásku typologizují, na jakém základě takto činí, či v čem rozdílnost lásky spatřují. Na základě takto stanovených cílů pak bylo možné seskládat několik výzkumných otázek;

- Zažili v životě lásku všichni z informátorů?
- Jak informátoři definují lásku?
  - Jak lásce rozumí? ~ Co podle nich láska je?
  - Co pro informátory láska znamená?
  - Je pro ně důležitá?
  - Vyhledávají lásku aktivně ve svých životech?
- Typologizují či kategorizují informátoři lásku?
  - Pokud ano, jakým způsobem?
  - Pokud ano, na jakých předpokladech či v jakých souvislostech lásku rozdělují?
  - Pokud ano, do jakých konkrétních kategorií nebo typů ji dělí?
- Jakým způsobem se láska v životech informátorů projevuje? ~ Jakým způsobem projevují informátoři lásku?
- Jaké jsou charakteristiky vztahu s láskou? ~ Co musí vztah informátorů obsahovat, aby ho definovali právě slovem *láska*?
- Co v sobě obsahovaly či obsahují vztahy a informace získané od účastníků výzkumu, když hovoří o lásce?

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Vzhledem k výše řečenému byl kritériem pro zařazení do výzkumu chronologický věk 65 a více let a původ informátorů z českého, eventuálně slovenského, prostředí, kteří žijí na území České republiky alespoň posledních 30 let. Konkrétně seniorská skupina osob byla zvolena na základě (pro)žitě zkušenosti a vyšší pravděpodobnosti prožití většího

počtu (a) různých typů vztahů. Aktéry diplomové práce jsou tedy lidé s výše definovanou charakteristikou, kteří souhlasili s vedením rozhovoru a se zapojením do výzkumu.

Jedná se o skupinu celkem 12 informátorů ve věkovém rozmezí 82–91 let, se kterými bylo provedeno celkem 18 rozhovorů. V době výzkumu byli všichni informátoři ubytováni v zařízení SeneCura v Plzni, v domově se zvláštním režimem. Tento konkrétní domov byl vybrán na základě geografické blízkosti, vysoké početnosti klientů v zařízení, primárně otevřené možnosti spolupráce a bezproblémového přístupu k informantům.

Tabulka č. 1: Základní údaje informátorů

Pseudonym	Pohlaví	Věk v době prvního rozhovoru	Počet vedených rozhovorů	Počet vážných vztahů	Počet uzavřených sňatků	Délka vážného vztahu	Důvod skončení vážných vztahů
Antonín	Muž	88	2	1	1	64 let	Smrt
Hynek	Muž	87	1	3	1	14 let 2 měsíce 6 měsíců	Rozvod / rozchod
Ladislava	Žena	81	2	3	1	30 let 4 roky	Smrt Smrt
Marie	Žena	88	2	1	1	13 let 57 let	Smrt
Olívie	Žena	90	1	1	1	62 let	Smrt
Petra	Žena	87	2	2	2	1 rok 33 let	Rozvod Smrt
Silvie	Žena	88	2	1	1	66 let	Smrt
Viola	Žena	82	1	2	2	24 let Neřečeno	Smrt Smrt
Vlastimila	Žena	88	1	1	1	70 let	Smrt vlastní
Václav	Muž	88	2				Smrt
Zita	Žena	91	2	4	2	6 let Neřečeno 3 měsíce	Rozvod / rozchod Rozvod / rozchod
Zdeněk							Stále trvá
	Muž	85		3	2	3 roky 33 let 3 měsíce	Rozvod Smrt Stále trvá

Tabulka č. 1 obsahuje základní přehled údajů informátorů výzkumu. S většinou informátorů byly rozhovory vedeny samostatně, bez přítomnosti dalších osob, neboť provádění výzkumu např. mezi páry nebylo primárně zamýšleným záměrem. Vzhledem ke kontaktování účastníků výzkumu skrze sociální pracovníky domova s pečovatelskou službou byli dalšími z doporučených informátorů ale i lidé, kteří žili ve společném svazku a měli zájem o provedení rozhovoru pouze současně.

S Vlastimilou a Václavem bylo první interview provedené dohromady, druhé už bylo realizováno jen s Václavem; Vlastimila byla jednou ze zesnulých informátorů mezi prvním a druhým kolem. Zemřela krátce po svátcích vánočních, kdy se naposledy shledala se svou širokou rodinou. Pozůstalý manžel měl ale i přes tuto traumatickou událost velký zájem o to ve výzkumu pokračovat a účastnit se druhého kola i beze své manželky.

Zita se Zdeňkem byl čerstvý pár v aktuálně trvajícím vztahu v době prvního i druhého kola rozhovorů a obou se účastnili společně. Identifikovali se jako zamilovaný pár, jejichž svazek trval v době prvního kola méně než tři měsíce.

3.3 Popis průběhu získávání dat

V září roku 2021 došlo za asistence sociální pracovníce v SeneCura k prvotnímu kontaktu s několika jejich klienty. Vzhledem k trvající pandemii onemocnění covid-19 a s ním souvisejících opatření v České republice byl vstup do domova výrazně zproblematizován a realizace celého výzkumu byla několikrát ohrožena a odkládána, neboť v takovém omezeném režimu nebylo možné výzkum provádět. Ještě před uzavřením volného přístupu do domova v důsledku zhoršování pandemické situace bylo smluveno prvních pět termínů rozhovorů s možnými informátory. I za dodržování všech nařízení, zákonů, omezení a doporučení, ale do rozvolnění a znovu-zpřístupnění terénu přežil pouze jeden z původních pěti účastníků výzkumu.

Na přelomu zimy a jara roku 2022 bylo díky zklidnění výše nastíněné složité situace opět možné ve výzkumu pokračovat. Mezi březnem a květnem 2022 tak proběhla další první kola a se čtyřmi informátory byly provedeny celkem tři rozhovory. Následně byl

výzkum vystaven několika dalším zdlouhavým komplikacím, ale na podzim roku 2022 konečně proběhly poslední rozhovory v rámci prvního kola. V září 2022 bylo do terénu přístupováno za známými informátory. Vzhledem k vysokému věku a zhoršenému zdravotnímu stavu několika účastníků výzkumu ale nebylo možné vést druhé kolo rozhovorů se všemi z kola prvního. U některých informátorů tomu bránil zhoršený zdravotní stav, dalším důvodem byla pak i smrt některých z nich. Druhé kolo tak bylo provedeno s celkem osmi lidmi.

Sběr dat v zařízení SeneCura nebyl příliš jednoduchý. Jednotlivá interview byla často narušována z různých důvodů. Vzhledem ke specifikům vybrané skupiny se poměrně často stávalo, že informátor byl již unavený a chtěl si dát v rozhovoru pauzu, nebo třeba chtěl v rozhovoru pokračovat, ale z nějakého důvodu nemohl (např. za ním dorazila jiná návštěva, necítil se dobře aj.). Pokud došlo k narušení rozhovoru zvenčí, stalo se tak zpravidla v tom nejméně vhodném momentu. Délka provedených rozhovorů je variabilní, nejčastěji se jednalo o rozhovor v souhrnné délce kolem 60 minut.

Každý z účastníků výzkumu byl na začátku interview krátce seznámen se smyslem výzkumu (závěrečná diplomová práce), tématem (láska) a cílem výzkumu (zjistit, jak informátoři chápou a vnímají lásku). Všichni byli ujištěni o anonymizaci dat a všichni souhlasili s nahráváním rozhovoru. Nahrané rozhovory jsou stálým archivem primárních informací, které lze využívat později nebo případně i předávat jiným výzkumníkům (Bernard, 2006: 227). Informátoři však byli ujištěni, že nahrávky budou sloužit primárně pro účely přepisu do textové podoby a přístup k nim bude omezen pouze pro účely této práce. S většinou informátorů proběhla celkem dvě kola rozhovorů.

První kolo bylo prováděno *polostrukturovaně* (Bernard, 2006: 12), za využití výše řečené osnovy s návodnými otázkami. Druhé kolo bylo věnováno zejména neřešeným tématům a / nebo rozpravě nad další dokumentací, kterou si informátor donesl na druhou schůzku. Nejčastěji se jednalo o fotografie, malé dary, památky na partnery či partnerky, básně, dopisy s blízkými aj. Mělo tedy povahu doplňkového rozhovoru na více či méně volná témata, kdy informátoři odpovídali zejména na otázky typu:

- Nad čím jste po našem prvním rozhovoru přemýšlel/a?
- Připomněl vám náš minulý rozhovor něco konkrétního?
- Napadá vás něco, co jsme minule neřešili?
- Vzpomínal jste na někoho či na něco, ...?
- Nevybavila se vám po našem rozhovoru nějaká vzpomínka, o kterou byste se chtěl/a podělit?

3.4 Popis analýzy dat

3.4.1 Transkripce

V momentě, kdy byla data nastrádána, bylo potřebné uspořádání a analyzování značného množství zatím nestructurovaných dat, což je základním kritickým aspektem kvalitativního výzkumu (Hendl, 2008: 220). Nahrávky rozhovorů byly roztříděny a pojmenovány. Každému informátorovi byl přidělen pseudonym, podle kterého byla nazvána i konkrétní nahrávka. Původní jména informátorů byla, vzhledem k anonymizaci dat, zcela vymazána. Prvním krokem přeměny takových dat je pak jejich přepis metodami transkripce (Hendl, 2008: 220). Transkripce je proces převodu mluveného projevu z interview, a tedy z dat původních, do lépe zpracovatelné podoby (Hendl, 2008: 228). Nahrávky byly přepisovány v online aplikaci OTranscribe, která umožňuje nahrát záznam rozhovoru přímo do prohlížeče a při použití klávesových zkratk je možné přímo v něm vytvářet časové značky jednotlivých výpovědí, které chce výzkumník zaznamenat.

V rámci přepisování rozhovorů bylo využíváno metody doslovné transkripce (Hendl, 2008: 208) kombinované s vlastními slovními komentáři. Komentáře slouží k lepšímu pochopení neřečeného, a tedy k projevování emocí, zdůrazňování některých slov, pomlky aj. Přepisovány byly zejména stěžejní části rozhovorů, a konkrétně tedy vše až na části, které obsahově neodpovídaly zkoumanému tématu. Některá místa v rozhovorech byla pro výzkum nadbytečná, např. vyrušení osobou zvenčí nebo hovoření o zdravotních problémech. Při přepisu byla dodržena autenticita; přepisovány byly i nespisovné, vulgární či slangové výrazy.

Pokud v rozhovoru zazněla jména, adresy či jiné identifikující údaje, v přepisu byly tyto informace změněny.

V transkripci bylo užíváno základních značek; „I“, označující informátora, „I2“ označující druhého informátora (pokud byl rozhovor veden v páru) a „T“, označující tazatele. Každá výpověď či část rozhovoru byla označena časovou stopou. Po přepisu celého rozhovoru v online aplikaci byl rozhovor převeden do textového procesoru Microsoft Word. Během transkripce byla na začátek celého dokumentu zapsána základní charakteristika informátora; např. jeho věk, počet vážných vztahů, počet uzavřených sňatků, počet dětí ad.

3.4.2 Kódování

S množstvím transformovaných dat bylo následně přistoupeno k jejich kódování; hlavní zobrazovací technikou v kvalitativním výzkumu je text, který je případně opatřen kódy, které napomáhají k lepší a rychlejší orientaci v sumarizovaných datech (Hendl, 2008: 213).

Kódování proběhlo v několika fázích. Jednotlivé kódy byly tvořeny ad hoc na základě zkoumaných témat a výpovědí, které se často opakovaly. Pro orientaci v datech byly kódy zapisovány k výpovědím do textového procesoru MS Word. Dále byly sumarizovány a klasifikovány za použití tabulkového procesoru Microsoft Excel. Získávání kódů probíhalo induktivní metodou, a tedy docházelo k postupnému čtení dat a stavění výsledků na tom, co se objevuje v samotných datech spíše než na předpokladech. Jan Hendl tento postup ve své knize *Kvalitativní výzkum; Základní teorie, metody a aplikace* z roku 2008 nazývá *otevřeným kódováním* (Hendl, 2008: 247). Jedná se o část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia získaných údajů; během tohoto procesu jsou data rozebrána na samostatné části a jejich porovnáním jsou zjištěny podobnosti či odlišnosti (Strauss, Corbin, 1999: 43). Tyto kódy nejsou vytvořeny předem, a priori, ale právě ad hoc, kdy výzkumník čte své poznámky, transkripce a všímá si kritických míst (Hendl, 2008: 247).

Před část textu, ve které bylo explicitně či implicitně zahrnuté téma či sdělení obsahující hodnotu vztahující se ke zkoumanému tématu, byl zapsán termín či slovní spojení vyjadřující obsah výpovědi informátora, představující onen *kód*. Počet kódů pro sdělení či konkrétní část výpovědi nebyl omezen; výpověď v rozsahu jednoho odstavce tedy mohla obsahovat i sedm kódů.

V první fázi vzniklo výše nastíněným způsobem zhruba čtyřicet kódů a bylo třeba je nějakým způsobem rozřadit či *dimenzionalizovat*, respektive tím upřesnit vlastnosti, pomocí nichž lze rozlišit informace spadající do stejné kategorie (Hendl, 2008: 247). Kódy byly klasifikovány do několika kategorií (*Definice, Typologizace, Charakteristiky láskyplného vztahu, Tradice a Ostatní jevy*) a subkategorií (např. *Láska, Typ lásky, Porozumění, Výročí, Konec vztahu*). Za použití takto vzniklé *kódovací knihy* byly následně okódovány všechny transkripce.

Pro kvalitativní výzkumníky a jejich kódování zpravidla platí, že data nejsou kódována – jsou *rekódována* (Saldaña, 2016: 68). Všechny již okódované rozhovory byly znovu a znovu procházeny, pročitány a kontrolovány, a kódy přiřazené konkrétním sdělením byly dále modifikovány. Po ukončení kódování a úpravě vzniklých značek pak došlo k sumarizaci všech označených transkripcí a mohlo následně dojít k jednoduchému vyhledávání zkoumaných témat a dalšímu nakládání se získanými daty. Kódovací kniha je ve své zestručnělé verzi připojena v kapitole Přílohy.

3.4.3 Free-listing a analýza prototypů

Původním záměrem bylo doplňkově využít vybrané metody kombinující kvalitativní a kvantitativní přístup. K získání dat mělo dojít využitím *free-listing*, neomezenou technikou otevřeného rozhovoru pro asociace pojmů s pojmy předem určenými (Manoharan, de Munck, 2015: 1); jedná se o metodu zdánlivě jednoduchou a velice výkonnou (Bernard, 2006: 301). Po získání dat metodou *free-listing* je kromě numerických kvantitativních analýz přístupováno k využití několika kvalitativních metod, s konkrétně teorií hierarchie, analýzou prototypů či analýzou sémantické sítě (Manoharan, de Munck, 2015: 3).

Inspiračním zdrojem k využití této metody byl výzkum Christophera Manoharana a Victora de Muncka, ze kterého v roce 2015 vznikl článek *The Conceptual Relationship Between Love, Romantic Love, and Sex: A Free List and Prototype Study of Semantic Association* (Manoharan, de Munck, 2015). Jejich záměrem bylo prozkoumat koncepční vztah mezi láskou, romantickou láskou a sexem, k čemuž využili metody *free-listing* a následné analýzy prototypů (Manoharan, de Munck, 2015).

Ve výše řečeném výzkumu se v první řadě jednalo o typ polostrukturovaného rozhovoru, který umožňuje svobodu v odpovědi; tazatel zadá informátorovi slovo či krátkou frázi, na kterou účastník výzkumu odpovídá v podobě asociace (co mu slovo či fráze nejvíce připomíná) (Manoharan, de Munck, 2015: 3). V praxi by data pak měla být shromažďována opět ve formě jednotlivých slov či frází, které se nadále analyzují dle četnosti a pořadí, zjišťuje se hierarchičnost těchto pojmů a z toho by následně měla vzejít důležitost a návaznost získaných dat (Manoharan, de Munck, 2015: 3).

Na začátku realizace celého výzkumu bylo v úvodu rozhovoru přistoupeno k využití výše nastíněné metody sběru dat. Vzhledem ke zvolené skupině informátorů ale nebylo možné zvolenou techniku plně vytěžit. Došlo k několika pokusům této metody využít jako warm-upu pro navázání komunikace, ale warm-up nebyl třeba; informátoři již při prvním zadaném slově začali naplno hovořit o svých životních zkušenostech. Free-listing byl proveden celkem se třemi informátory. Slova, která byla vybrána pro asociace a spojitosti s pojmy, byla např. *Láska, Romantická láska, Sex, Vášně, Zamilovanost* aj.

4 Výsledky

4.1 Chápání a pojetí lásky

Primárním cílem diplomové práce bylo zjistit, co to *láska* je; jak ji informátoři chápou a jaké místo zaujímá v jejich životech. Zajímavá zjištění a odpovědi na otázky přicházely už s prvními rozhovory. Jednalo se o výpovědi informátorů na otázky:

- Co pro Vás znamená láska?
- Co to podle Vás je?
- Jak byste lásku popsal/a?

Informátoři popisovali lásku nejčastěji jako emoci, která je opředena zejména kladnými vlastnostmi a pozitivními doprovodnými jevy. Často ji charakterizovali různými interakcemi, které probíhaly či probíhají mezi nimi a jejich blízkými osobami. Jejich definice se opakovaně prolínaly i s různými aktivitami doprovázejícími pocity lásky v životech informátorů. Do vysvětlování vnímání lásky zasahovala ale i hodnocení důležitosti přítomnosti lásky v jejich životech, nebo i stanovení její významnosti.

„... ta láska, že to je emoce... Žejo... No pocit lásky je ten, že je vám dobře, že toužíte po tom člověku, být s ním, mluvit s ním... Ale to je tak... Ta touha... Že člověk chce s tím druhým člověkem být... Ne, že by to byla sexuální touha přímo, je to touha... Žít s ním... No, být s ním, prostě si s ním promluvit a... Být u něho a tak dál... To je ta láska.“

— Antonín, 88 let

„Láska je myšlení na druhý.“

— Vlastimila, 88 let

„Hodně. To je hodně. Když se dva mají rádi, to je vopravdu hodně.“

— Zita, 91 let

Většina informátorů silně zdůrazňovala přítomnost lásky ve svých životech a přidávali jí značný, často až existenciálně podstatný, význam. Časté bylo shledání se s označením

lásky za *základ všeho*, za *všeobjímající dobro*, tudíž za cosi potřebného, základního a všudypřítomného. Ve výpovědích se informátoři opakovali i v popisu lásky ve formě bezpodmínečného pocitu, a to hlavně ve vztahu k člověku. S výše řečeným pak souvisela i tvrzení, že lásku nelze vyjádřit slovy.

„Láska je dobro. Všeobjímající. To tě nikdo neučí, to máš v sobě.“

— Václav, 88 let

„Láska to je... To... Láska je základ všeho. Tam, kde není láska, tak tam to nestojí za nic. Já jsem jako měla ráda... Snažila jsem se, no. Ale měla jsem ráda. Ať jsem přišla kamkoliv, tak v práci jsem byla ráda, v baráku, co jsme bydleli, jsem byla ráda, tady jsem ráda. Mám je ráda. Jestli mě voni mají rádi, nebo ne, to je mi fuk, hlavní je, že je mám ráda já.“

— Marie, 88 let

„Nevím, to se snad ani říct nedá. To se musí poznat na první pohled já bych řekla. Nevím, jak se to pozná. Je to... To je takovej zvláštní pocit, no. Těžko říct. Nevím. Nevím, jak bych to definovala. Já jen... Třeba při svatbě... Při svatbě, no. Vzpomínám si na to, že jsem byla strašně šťastná. Že jsem byla hrozně, strašně moc šťastná.“

— Olívie, 90 let

V některých případech pak bylo explicitně doplněno, že láska je sice ze své podstaty emocí příjemnou a vyhledávanou, ale zároveň může být doprovázena velice silnými negativními pocity a zážitky, a to zejména v momentech, kdy dojde ke ztrátě *lásky* (ve smyslu objektu či subjektu, ke kterému lásku informátoři chovají či chovali; např. ztráta milované osoby), k jejímu nedostatku (např. jednostranná, neopětovaná láska) nebo k ohrožení vztahu, a může být tak zdrojem emocionálního stresu, frustrace a bolesti.

„Jak naivní ten, kdo v lásce hledal klid. Klid nenajde, a bude se chvět stále. Něco se stane v lásce nenadálé, co už se nedá ničím napravit [citace z knihy Sloky lásky (Ščipačov, 1981); poznámka autorky]. Že ta láska není jenom vo tom, že mi to dělá dobře na mozku a jsem spokojenej a to... Ale vede mě to taky třeba k neklidu...“

I když mi za tou holkou nikdo nechodí, i když si myslím, že jí mám rád a vona mě taky... Ale přesto mám strach, že se může něco stát... “

— Antonín, 88 let

Až nás smrt rozdělí

Důležitým, zajímavým, hlubokým a těžkým tématem se pak ukázalo být zaměření na výpovědi informátorů, které se vztahovaly právě ke ztrátě milovaných osob. U více než poloviny informátorů se objevilo setkání s (často až slovy nepopsatelnou) trýznivou bolestí, pocity prázdnoty a nesmírném stesku po ztrátě milované osoby.

Nikdo z informátorů, který takovou ztrátu zažil, nebyl schopen se dosud psychicky vyrovnat se smrtí svého / své partnera / partnerky (manžela / manželky), v ojedinělých případech dokonce i se smrtí svého dítěte. V průběhu interview, a to i v rámci následné rozpravy nad jiným tématem, se od něj informátoři odklonili a začali hovořit právě o své bolesti. Několikrát opakovali, jak moc jim milovaná osoba chybí. Výpovědi se často shodovaly v tom, že když informátorům zemřel někdo blízký, například některý z rodičů či sourozenců, bylo to pro ně velice bolestivé, ale když zemřel milovaný partner, bolest byla silnější a víc tuto situaci prožívali. Přes smrt jiných blízkých osob se informátorům podařilo (lépe či více) přenést, zvládnout ji a s jejich smrtí se vyrovnat. V případě, kdy se ale jednalo o partnera / partnerku, jedná se o pocity zesílené, intenzivnější, a hlavně neustávající. V rozhovorech s informátory nebylo vůbec relevantní, jak dlouhý čas od smrti jejich blízkých osob uplynul, zda deset let či rok; pocity, které vyjadřovali, nebo činnosti, které vykonávali, se vysoce podobaly. Neměnila se ani intenzita emocionálních projevů při vedení rozhovoru, při vzpomínání na blízké osoby a při vyprávění příběhů, které s nimi měli informátoři spojené. Všichni z těch, které taková bolestná událost zasáhla, dle svých slov, se zesnulou osobou dodnes hovoří, ať nahlas nebo v duchu; stále na ně vzpomínají, stále jim chybí a nejsou s jejich smrtí psychicky vyrovnání.

„Von je rozdíl v tom mít rád někoho... A jinýho. Poznal jsem to i na těch bolech, na těch špatnejch zkušenostech. U tý manželky, když mi zemřela... (pláče) Tam jsem to taky jako věděl, že může umřít, ale tam mě to víc bolelo, víte... Mi říkal ten švagr, ,dej si tam

její fotku'. Jsem mu ale říkal, že nemůžu si jí dát, já když se na ní podívám, já brečím. Jo, já brečím... Tahleta... (ukazuje mi fotku) No. A brečím. (silně pláče) Já se na ni nemůžu... (silně pláče) ... Měl jsem jí – celý život támhle fotografii jsem měl její... Kterou vona mi taky věnovala takhle brzy po manželství, a napsala tam ,Svému manželovi věnuji fotografii...'. Ale nemůžu.“

— Antonín, 88 let, manželka zemřela před rokem

V náhledu na činnosti, které informátoři po odchodu blízkých osob vykonávají, byly nejčastěji řečené rozhovory se zesnulou osobou, a to nejen v myslí. Většinou informátoři sdělovali, že se zesnulou osobou hovoří nahlas, jako by byla zemřelá osoba fyzicky přítomna, někdy za využití fotografie zesnulého právě pro navození pocitu fyzické přítomnosti. Neméně obvyklými jsou i spojení rozhovorů a pravidelných a / či častých návštěv místa uložení ostatků a rozmluvy se zesnulými právě tam. Častým je i uchovávání si hmotných věcí na památku, zejména oblečení či šperků zesnulých. Někteří informátoři se oblékali či oblékají do jejich šatů, snaží se k oblečení přivonět a cítit vůni milované osoby. Velice obvyklým je i nošení snubních prstenů, svého i zesnulého manžela / manželky.

„... Ale teď, co zemřel... (silně pláče) si s nim povídám furt. Možná i víc, než když byl živ. Opravdu... moc mi chybí. ... Celý život... Celý život byl krásnej. Proto tak na něj vzpomínám. ... Mám snubní prsten, jeho taky. Nechala jsem si ho zmenšit, ale nosím oba dva“

— Olívie, 90 let, manžel zemřel před pěti lety

V pocitech spojených se smrtí milovaných jsou mezi informátory přítomna i skrytá, před zbylou rodinou často tajená, přání o opuštění fyzického světa a opětovného shledání se svými blízkými. Smrt sice blízké osoby rozdělila, ale někteří jedinci připoutaní k jinému člověku natolik silně, že jsou ochotni s důvěrou v posmrtný život, nebo alespoň s důvěrou v konec stesku a utrpení ze své ztráty, svépomocí zasáhnout do běžného chodu života. Dokonce i jedna z informátorek diplomové práce se pokusila takové své přání proměnit ve skutečnost a po osmi letech bez svého manžela se pokusila o sebevraždu.

„...a protože můj muž od jeho třech let (synových) kouřil, tak se mu povedlo, že si... že dostal rakovinu plic... Já jsem viděla jeho první rentgen, jako rentgenová laborantka... Vidět obrázek svého muže, jak je tam rakovina, tak to jako nepřeju nikomu... No von si tu rakovinu léčil, ale tak, že 20. prosince, na můj svátek, v roce 2010, umřel. Takže od té doby já jsem jako vdova. ... Protože jsem byla blbá. Já jsem jako doted'ka... Pořád nemůžu zapomenout na manžela, to je jasný. Protože jsem si ho vybojovala, já jsem si ho vopravdu vybojovala, aby mohli jsme bejt spolu. A když mi umřel... (silně pláče) ... Takže já jsem... Já vám to řeknu na rovinku. Já jsem natolik zblbla, že jsem si říkala, že už tu nemusím bejt, že jsem tu zbytečná, tak jsem snědla prášky, krabičku prášků v domnění, že to bude konec. Čili pokus o sebevraždu. ... No a s Jardou to bylo velice dobrý. A těch deset let bez něj... Doted'ka... To není moc dobrý. Protože mi chybí. ... Je to hloupý, já vím, no, ale... Ale... Chybí mi, no. ... Naživu jsem pořád jenom, vopravdu jenom, kvůli synovi. Byl tehdy strašně smutnej.“

— Marie, 88 let, manžel zemřel před deseti lety

„... Vždycky jsme si říkali – manžel věděl, že už tu dlouho nebude, že bude, že... Pořád jenom říkal "Ty nesmíš umřít dřív než já, co já bych si tu sám počal" (pláče) A když jsme o tom mluvili, tak jsme říkali, že nejlepší by bylo, kdybysme mohli umřít oba dva, abysme tu jeden po druhém nezůstali. No, jenže to se nevyplnilo, zůstala jsem tady sama, a dodneška strašně... Strašně mi chybí. ... Ale stejně prostě... Kdybych mohla, hned bych šla (pláče)... Za manželem (pláče silně). Vůbec nic by mě tu nedrželo. Kdyby to bylo možný, ale to člověk nemůže si určit, kdy odejde. Ale... (pláče) Kdybych odešla, mrzí mě to, vím, že syn by měl velkou bolest, ale to už tak je prostě... Ale jak říkám; kdybych mohla, tak ráda bych odešla. ... Každý den večer se za to modlim.“

— Olívie, 90 let, manžel zemřel před pěti lety

Společnými prvky v tom, že se někteří nedokázali vyrovnat se smrtí partnera či partnerky ani po několika letech je vysoký věk informátorů, a zároveň vyšší či vysoký věk jejich partnerů v době, kdy zemřeli. V některých případech se museli informátoři

srovnat se smrtí partnera ve svém výrazně nižším věku. Jedna z informaterek se s touto situací musela vyrovnat dokonce třikrát, poprvé ve svých 47 letech.

„No, tak to bylo... To bylo... Poměrně... Blbý to bylo. (pláče) ... Mně bylo 47. No a musela jsem se teda soustředit na tu práci, ale... Já nikam nechodila. Prostě nikam. Nemohla jsem. A po čtyřech letech mi spolupracovnice řekly, že bejt sama nemůžu, a začly mi dávat inzeráty. Inzerátů bylo! Různejch, takovejch všelijakejch... Až jsem řekla ‚A už ne!‘. Jenomže potom mi zavolal jeden, ... No, a tak jsme si povídali a von mi řek ‚Vy jste moje láska na první poslech‘. Takže jsme se začali scházet, on byl teda o devět let starší, ale byl to taky sportovec, měl železnýho muže (cena triatlon) a všecko jako dělal, plaval, hrál tenis... Všecko prostě... Takže jsem opět jako ožila, no víc jsem ožila! Začala jsem zas chodit ven, tancovat jsme chodili, jezdili jsme do zahraničí, no a pak... (pláče) Ten čtvrtý rok jsme byli ve Španělsku a von tam dostal infarkt... Takže jsem tam zůstala sama a... Ale jako byly... Byly to nádherný čtyři roky... Takže jsem... Měla po ježdění. ... No, ale to už jsem pak nechtěla prostě bejt sama, a mami mě seznámila s jedním bývalým montérem. No, takže jsme se sešli, mně se nejdřív nelíbil, jenže potom jsem byla ráda, že vůbec někoho mám, takže jsme spolu vydrželi třináct let...

... No a pak už jsem jako nic nehledala. Ale ten manžel... Nedá se nic dělat. Já jako... Jsem se s tím smířila... Protože všechny... Oba dva ti mí mužové odešli při nečekanej události... A pak už když jako zemřel ten poslední – tomu by už bylo přes sto pomálu... Takže jsem se s tím smířila, no, spíš... To víte, že třeba... (pláče) No... Byly to šoky pro mě velký. Byly. Ale zase jsem měla kolem sebe tu rodinu, a nejen teda dceru, a to zase jsem měla jako od manželovo strany ty bratři a to všecko... A... Takže nakonec... A do práce jsem musela. Takže to jsem překonala. No, s tím manželem, to bylo takový těžký... Ale to jsem si řekla, že holt to tak Pánbůh chtěl. Tak to takhle nějak holt bylo...“

— Ladislava, 81 let, manžel zemřel před 34 lety, přítel zemřel před 26 lety, poslední přítel zemřel před 9 lety

Charakteristiky láskyplného vztahu

S tím, co láska (ne)znamená a jak ji informátoři definují, souvisí i další slova, vlastnosti, schopnosti, představy, zkušenosti či další emoce, které by měly být přítomny, pokud hovoříme o *láskyplném* vztahu, respektive o vztahu, ve kterém je přítomna láska. Onen *láskyplný* vztah může mít mnoho charakteristik, které jsou typické pro zdravé a pozitivní partnerské či jiné vztahy. V rámci diplomové práce tedy bylo též zkoumáno, jak vlastně informátoři poznají, že se jedná právě o lásku, jakým způsobem hovoří o svých vztazích, ve kterých byla či je přítomna láska, nebo byla sledována konkrétní sdělení, co by měl láskyplný vztah obsahovat, aby nabýval své podstaty. Jinými slovy, bylo zkoumáno, co vše musí ve vztahu být a co vše potřebují informátoři cítit či zažívat, aby jej nazvali *láskou*. Vzhledem k výše řečenému tématu je níže předloženo několik charakteristik, které, pokud jsou vlastní vztahu informátorů, pak jej považují za láskyplný;

- Důvěra a věrnost
- Vzájemné porozumění
- Společně (s)trávený čas
- Tolerance, respekt a / nebo úcta
- Fyzický kontakt
- Projevit lásku

Věřit (si), důvěřovat, být si věrni

Loajalita, vzájemná podpora, soudržnost, být si vzájemnou oporou a mít možnost se na druhého spolehnout. Pro informátory se jedná o jistotu, zejména v tom, že nebudou zrazeni. Mnozí vyjadřovali potřebu důvěry a její udržení považují za podstatnou pro vytvoření a udržení vztahu.

„No tak především ty dva si musí věřit, naprosto věřit. Důvěra, to je prostě hlavní, jako prostě ta láska přijde, ale především člověk musí věřit tomu. Že to, co dělá, o čem mluví, že to je pravda, že to není podraz nějaký.“

— Zita, 91 let

„Mně děti vždycky všechno řekly. Svěřovaly se mi. [Láska je; poznámka autorky] Že mám na něj spolehnutí. To je můj a hotovo.“

— Vlastimila, 88 let

S věrností bylo typicky spojováno i téma fyzické věrnosti, kdy pro všechny informátory bylo potřebné dodržování fyzického intimního vztahu na základě vlastně nastavených hranic. Pokud došlo k jejich porušení, často se jednalo o bolestivé vzpomínky. Pro některé z nich nebylo přímo nutné dodržovat (pro české prostředí) obvyklé monogamní vztahy, ale bylo nutné se ve vztahu chovat dle vlastních pravidel. Někteří informátoři byli na základě fyzické věrnosti schopni definovat lásku jako takovou.

„Láska, no... No, měl jsem je rád, hodně jsem měl rád... To víte, že vše ostatní šlo bokem... Milenky šly bokem... Tak to bylo jasné, to byla láska.“

— Zdeněk, 85 let

Hovořit, komunikovat, hádat se, (u)smířit, poslouchat a naslouchat – umět si porozumět

Dle Alfreda Gella a jeho chápání povahy lásky především jako konverzační si lidé vylévají navzájem svá tajemství a důvěrné informace, na jejichž základě se mezi nimi vytvoří silné pouto (Gell, 1990). Porozumění, kvalitní, otevřená komunikace, efektivní řešení záležitostí, problémů. Umění poslouchat, chápat a naslouchat. Schopnost dosahování smíru, uzavírání kompromisů. Povahová či názorová blízkost či podobné uvažování. Více než polovina informátorů zmiňovala i podobný smysl pro humor, kdy schopnost se spolu smát a bavit se je jedním z velice důležitých aspektů trvalého vztahu. Sekundárně sem jdou zařadit i společné zájmy, sdílení oblíbených aktivit k některým činnostem. Na základě vzájemné komunikace, upřímnosti, humoru, porozumění a oblíbených aktivit si většina informátorů našla a udržela trvalejší a vážnější známosti.

„No, to kdybyste nekomunikovala, nedáte to.“

— Václav, 88 let

„Mluvit spolu. Říkat si pravdu.“

— Vlastimila, 88 let

„Hodně jsme měli společný zájmy. Chodili jsme spolu do divadel. Hodně jsme cestovali. Ona uměla hrát na klavír, teda na piano... Zpívali jsme při tom... To nás taky dávalo dohromady a měli jsme spolu radost.“

— Antonín, 88 let

Společně (s)trávit čas

Trávit společně čas a obecně být spolu, to je dalším, velice často zmiňovaným aspektem vztahu. Někteří z informátorů sdělovali, že spolu s partnerem či dětmi netrávili mnoho času a nevadilo jim to, nicméně z pokračování rozhovoru bylo zjevné, že pro jejich vztahy to mělo škodlivý dopad. V několika případech bylo možné sledovat, že v důsledku netrávení společného času docházelo například k fyzickým nevěrám a v konečném důsledku třeba i k úplné ztrátě důvěry. Vzhledem k vysokému věku informátorů byla nevýhodou i dřívější absence technologií, kdy dopisy jednoduše nemusely stačit k udržení vztahu. Drtivá většina informátorů pak potvrzovala, že s milovanými osobami být chtěli, ale z nějakého důvodu to nebylo možné. Tomuto mnozí přiřazují i charakteristiku vztahu a obecné pochopení, že se jedná právě o lásku.

„Že člověk chce s tím druhým člověkem bejt... Ne že by to byla sexuální touha přímo, je to touha... Žít s ním... No bejt s ním, prostě si s ním promluvit a... Bejt u něho a tak dál... To je ta láska.“

— Antonín, 88 let

Tolerovat, respektovat, ctít

Schopnost tolerovat něčí rozhodnutí, názor či chování, a to i přes svůj nesouhlas, a zároveň nevyvozovat negativní důsledky z takového jednání. Nebýt direktivní. Takové

jednání je dle informátorů velice potřebné, a když chceme udržet nejen láskyplný, ale též dlouhodobý vztah, pak i nutné a neopominutelné. Tolerance úzce souvisí s komunikací, kdy jsme schopni naslouchat potřebám druhého, pochopit postoje a být empatičtí k jejich situaci. Mnoho z informátorů uvádělo, že je v rámci tolerance nutné otevřeně komunikovat, dosahovat kompromisů, nacházet společné body a respektovat odlišné názory, aniž bychom zvláště bolestivým způsobem ukrajovali ze svých potřeb. V tomto směru je důležitým být flexibilní v myšlení i chování.

„Ten člověk je takovej a má ho člověk brát takovýho, jakej je. Tolerovat se, ale navzájem.“

— Ladislava, 81 let

Fyzická přitažlivost

A v neposlední řadě se sobě líbit. Vzájemná fyzická přitažlivost, kterou informátoři cítí k tělesnému vzhledu druhé osoby. Jedná se o pocit, který se objevuje na základě vizuálního vnímání vzhledu a fyzických rysů druhého člověka. Fyzická přitažlivost může být založena na různých faktorech, jako jsou například proporce těla, rysy obličeje, barva očí, barva či délka vlasů, oblečení a další.

Fyzická přitažlivost hraje poměrně velikou roli na začátku vztahu, kdy se jedinci seznamují a jsou vzájemně přitahováni na základě fyzické atraktivity. Nicméně, když se vztah rozvíjí, může se projevit důležitost dalších faktorů, jako jsou společné zájmy, povahové vlastnosti aj. (mimo jiné řečené výše). Vnímání fyzické přitažlivosti je subjektivní a může se měnit v průběhu času. Pro udržení vztahu však informátoři uvádějí jako důležitější jiné charakteristiky dlouhodobého či láskyplného vztahu. Nějakou formu fyzické přitažlivosti uváděli sice všichni informátoři, ale všichni informátoři ji uváděli jako neprioritní pro trvalý vztah, respektive dodávali, že pro ně fyzická přitažlivost v průběhu vztahu nebyla tím důležitým faktorem, kvůli kterému stálo za to jejich vztah udržet. Nicméně, nebýt fyzické přitažlivosti, s protějškem by na začátku vztah pravděpodobně nenavázali.

„Mně se na ní líbilo, že měla hezký dlouhý vlasy. Nějakou takovou zlatavou...“

— Hynek, 87 let

„No jinak fyzicky to byl fešák, líbil se mi. A já se líbila jemu.“

— Ladislava, 81 let

„No, to je správná otázka. Mám rád usměvavý lidi. Ona měla krásnej úsměv. Líbila se mi. A i s tím úsměvem na mě působilo prostě hodně, že jste řadu věcí přehlídla... Nebo, nevadilo mi to, protože se hezky usmála. Nebejt toho úsměvu, asi s ní teď nejsem (smích).“

— Václav, 88 let

Problematika jednotlivých vlastností takového vztahu, který informátoři považují za *láskyplný* je přinejmenším složitá. Jednotlivé charakteristiky mezi sebou oddělují pomyslné tekuté hranice, které se do sebe různě vlévají a míchají se navzájem jako barvy na malířské paletě. Je to logické; pokud je předmětem zkoumání tak komplexní a složitý fenomén, nelze očekávat jasně stanovené meze a limity. Pojmy se prolínají mezi sebou, souvisejí jeden s druhým a navazují na sebe. Je nutné na ně nahlížet na takové, jaké jsou – komplexně.

Všechny výše řečené charakteristiky byly explicitně či implicitně sděleny všemi informátory. Charakteristik, vlastností vztahů či potřeb ve vztahu je nicméně velké množství a každý z informátorů má jiné potřeby a jinak nahlíží na to, co by v jeho vztahu rozhodně nemělo absentovat, aby takový vztah nazval láskyplným či obecně láskou. Nejedná se tedy o kompletní seznam toho, co by ve vztahu mělo být, aby byla láska láskou, jedná se spíše o seznam toho, co by dle informátorů rozhodně chybět nemělo.

Projevy lásky

Láska může být projevována různými způsoby a každá osoba ji může projevovat jinak. Jako *projevy lásky* ve výzkumu označuji momenty, které sami informátoři definují

a popisují jako vyjádření citů, či jako chvíle, kdy cítili, že je blízká osoba má ráda či miluje. Projevy jsou různé, jsou často kombinovány mezi sebou a překrývají se s charakteristikami láskyplného vztahu, řečenými výše. Mohou být hmotné i nehmotné, výslovně řečené i implicitně obsažené v činech.

Primárně je možné se zaměřit na dary, jelikož je jimi možné, alespoň základním způsobem, demonstrovat nehmotné pocity. Dary mohou být materiální i nevěcné. Ve výpovědích se nejčastěji jedná o skládané básně, darované drobnosti v běžném životě, praktické i nepraktické. Ve všech případech se ale shodují informátoři na tom, že dar by měl být věnován z upřímnosti, měl by být alespoň prostě promyšlený a měl by být zamýšlen právě pro konkrétní osobu.

„My jsme se vzali na Mikuláše, a vona mi na Vánoce darovala Sloky lásky. A to, protože vona mě měla ráda a měla ráda literaturu a měla ráda básničky a já taky... Psali jsme... Vona mně psala, já jsem jich psával víc... Ne povedený nějaký, no ale psal jsem si je. Psal jsem je. I pro ni teda. Vlastně hlavně pro ni... A teď mi uteklo, na co jste se ptala. ... To já, když jsem si vážil toho, že vona mně dala takovouhle knížečku (ukazuje na Sloky lásky), to by každé taky nevoceníl... A já jsem jí za to dal bačkory, aby jí bylo teplo na nohy (smích).“

— Antonín, 88 let

Většina informátorů v kontextu projevů lásky zmiňovala potřebu a vyjádření prostřednictvím tělesného kontaktu, vycházejícího z upřímných pocitů lásky. Fyzický kontakt s blízkými osobami nabývá jiných rozměrů a mezi informátory se projevuje veskrze obdobně. Jedná se o tělesné doteky, které v kontextu českého prostředí, ze kterého všichni informátoři pocházejí, vyjadřují vzájemnou blízkost. Mezi nejobvyklejší takové fyzické projevy patří držení se za ruce, objímání, líbání a fyzické intimní vztahy vyjadřující vzájemnou blízkost.

„A když spíme, tak se držíme za ruce, ve dne se držíme za ruce, pořád se držíme za ruce. Vid’?“

— Vlastimila, 88 let

Projevů lásky je mnoho a způsoby vyjádření se dle typů vztahů a osobností liší. Nicméně při sledování výpovědí informátorů je v důsledku opakování konkrétních typů projevů lásky možné sestavit základní přehled sdílených symbolických projevů lásky;

1. Pozornost a zájem

Láska může být vyjádřena zájmem o to, co se druhému děje, co se mu stane, jak se cítí, co se mu líbí, co ho trápí, nebo s čím by potřeboval pomoci.

2. Fyzický kontakt

Například objetí, polibek, držení se za ruce a další fyzické doteky vyjadřující náklonnost.

3. Dary

Ať malé či velké, emocionální nebo materiální. Mohou vyjadřovat zájem o druhého, respektive mohou fungovat jako potvrzení toho, že víme, co se druhému líbí a co má rád.

4. Slova

Upřímně a citlivě vyjádřená láska slovy, uznání, poděkování, povzbuzení, „mám tě rád“ nebo „miluji tě“; ve výpovědích informátorů jsou tato dvě slovní spojení často stavěna na stejnou úroveň.

„Prostě mě vzal v kuchyni do náruče a řek mi "Mám tě pořád stejně rád", to bylo takový krásný. "Mám tě pořád stejně rád". A já jeho taky.“

— Olívie, 90 let

Projevy lásky jsou kombinovány s demonstrací charakteristik láskyplných vztahů i se základní typologizací lásky (ve smyslu projevoování lásky různým způsobem adekvátním konkrétnímu typu vztahu z hlediska objektu či subjektu, vůči kterému chováme vřelé city). Jinými slovy, za *projev lásky* je považována např. schopnost naslouchat a obecně si porozumět, či trávit něčím nebo s někým čas. Z výzkumu vychází, že pokud by nebyly některé z charakteristik přítomny, pak by pravděpodobně

došlo k rozpadu vztahu informátorů. Jedním z důkazů může být výpověď Antonína, který ve svých pětadvaceti letech oslepl na jedno oko.

„Víte, ta manželka mě měla tak ráda, že si mě vzala i napůl slepýho.“

— Antonín, 88 let

Pokud není možné rozpoznat, že se o lásku jedná (na základě některého z jejích vyjádření), nacházíme se v nejistotě, a nemůže tak dojít k chápání vztahu jako *láskyplného*. V tomto může utvrdit výpověď informátorky Violy; pokud o něco či někoho neprojevujeme žádný zájem a žádným způsobem lásku neprojevíme, tak ji druhý jednoduše nepocítí.

„Táta, víte, potom byl s náma sám... Jsme si užili (pláče). My jsme se nadřeli (pláče). ... On se mi třeba ani nikdy nezeptal ‚Copa, jaký bylo vysvědčení?‘ Nic! Já jsem kolikrát měla čtyřku, že jo. Se mnou se nikdo neučil doma. Já nikoho nezajímala. Nikdy. ... Napsali mu, ať přijde do školy. Ani jednou nešel do školy! Vždycky řek ‚Já nemám čas‘. Protože to jsme chodili tři kilometry do školy, víte, a on musel vždycky pak zpátky. Tak řek, že nikam nepůjde. No, tak. Blbý tři kilometry... (silně pláče) Tak, copa vám mám vlastně já vykládat... Ještě o lásce támhle... Já jsem byla ráda, že to... Že žiju... Jsme si zažili... Už bych to nechtěla.“

— Viola, 82 let

4.2 Typologizace

„Helejte, lásek je veliká spousta.“

— Antonín, 88 let

Láska může být, a u většiny lidí i bez delšího zkoumání či hlubšího přemýšlení přirozeně je, rozdělována do různých typů či kategorií, a to v závislosti na povaze a charakteru vztahu. S tímto se pojí vnímání lásky jako relativizující vůči kontextu, v jehož rámci se odehrává (de Munck, 1998: 4).

Subjektivní typologizace lásky vlastní informátorům diplomové práce byla zjišťována pokládáním rozvíjejících otázek, např.:

- Může podle Vás být láska k různým lidem, věcem nebo situacím různá?
- Liší se podle Vás láska vůči partnerovi a např. dítěti?
- Je to stejný pocit, jaký cítíte například vůči Vašemu partnerovi / rodičům / dětem?
~ Pokud ne, v čem je to jiné?

Hypotetickým předpokladem získávání dat k tomuto tématu bylo, že jednotlivé typy lásky by mohly být kombinovány, vzájemně prolínány nebo naopak rozlišovány v závislosti na typu vztahu, ve kterém se aktéři nachází, či na rolích, které v takovém vztahu zastávají. Do terénu bylo vstupováno s premisou, že kategorizace bude pravděpodobně navázána na objekt či subjekt, vůči čemu / komu cítí informátoři pocit lásky. Tato premisa nebyla chybná, většina informátorů opravdu rozdělovala lásku způsobem, jaký je popsán výše, ale nebyla dostatečná. Třetina informátorů totiž rozdělovala lásku i na základě intenzity prožívání. V této kapitole budou představeny oba takové způsoby typologizace lásky.

4.2.1 Typy lásky vůči něčemu či někomu

I přesto, že lásku lze rozdělit do obrovského množství kategorií a subkategorií, v rámci diplomové práce a její výzkumné části byl záměr orientován na kategorie explicitně řečené a případně dále popisované aktéry výzkumu. Z výpovědí vyšlo několik typů lásky vztažených k objektu či subjektu lásky; tyto typy byly dále rozřazeny do celkem 7 kategorií.

Láska mezi partnery

Všichni informátoři se při dotazech na *lásku* automaticky obraceli k vyprávění svých životních zkušeností v rámci zažitých partnerských vztahů. Emocionální vazba – láska mezi partnery, v případě informátorů konkrétně dvěma dospělými jedinci, kteří se rozhodli spolu setrvat ve vztahu, ať už krátkodobém či dlouhodobém, byla tedy

stěžejní oblastí výzkumu. Od ostatních níže vypsanych typů lásky se tento liší zejména zvýšenými pocity intimity, důvěrností a vztahem fyzické povahy. Partnerské vztahy, ať už manželské nebo jiné, které informátoři subjektivně považují za vztahy *vážné*, pak zpravidla obsahovaly charakteristiky láskyplného vztahu obsažené v předchozí kapitole.

„No je to [láska; poznámka autorky] něco nádhernýho, prostě člověk je ochoten udělat pro toho druhýho všechno možný. Jako když máte rád, tak ať má smůlu, nebo ať má prostě jako to... Tak prostě za ním stojíte, a to bych řekla, že to je ta pravá láska. V dobrým i zlým za tím člověkem stát.“

— Petra, 87 let

Většina z informátorů pak dále rozlišovala i mezi romantickou láskou, kterou identifikovali hlavně jako typ vztahu zejména v jeho počátcích. Tento vztah byl často opředen zvýšenou vzájemnou přitažlivostí, žertovným namlouváním, sváděním a postupným seznamováním. Romantická láska byla ve výpovědích často spojována i se slovem *zamilovanost*. Byl jí často prisuzován charakter pobláznění a hovořilo se i o *růžových brýlích*, což bylo vysvětlováno jako přílišná idealizace partnera v počátcích vztahu. Jak bylo řečeno výše, mezi stárnoucími partnery se vztah mění, už se nejedná o pulzující a „bláznivou“ *zamilovanost*, jde spíše o vztah vzájemné blízkosti založené na důvěře a emocionální otevřenosti spolu s přijetím svých nedostatků (Vágnerová, 2007: 370). Toto tvrzení dokládají i výpovědi některých informátorů.

„Když se někdo do někoho zamiluje, tak nevidí dopředu, dozadu... A dělá věci, i když je nechce dělat, a ví, že je to špatně. A přesto to toho člověka tak žene a dožene někam... Až leckdy do záhuby, někdo se zastaví. Zamilovanost, to vidíte všechno růžově, ten objekt, i kdyby byl... Odporná žába, tak se vám prostě líbí, a všechno se vám na něm líbí... No a potom manželství, to už potom srovnáváte, že jo... To vystřízlivíte... A teďko potřebujete ty kladný věci. Třeba, abyste se shodli, abyste se prostě měli rádi, abyste si dělali... Co jako... No... Tak... Ono to proběhne... Tím, jak máte třeba i to dítě hned, jako my měli, tak všechno proběhne tak jako jinak... Než se stačíte zorientovat, tak už je

to všechno zase trošku jinak. A teď ty nemoci do toho, že jo... A takový různý ty... Katastrofy přežít.“

— Ladislava, 81 let

Několik z účastníků výzkumů hovořilo o tom, že romantických lásek měli vícero a nebrali je tak vážně, jako jiné, dlouhodobější vztahy; oproti tomu *lásky* bez přídavného charakteru si následně začali více vážit a pozorovali změny i ve svém přemýšlení. K přeměně z *romantické lásky* na *lásku* pak v jejich případech došlo nejčastěji po navázání intimního sexuálního kontaktu. Při transformaci vztahu z lehkovážnějšího typu pak mnoho informátorů hovořilo o vybudování důvěry, o přijetí zodpovědnosti, počátcích plánování budoucnosti se svými partnery, jistotě aj.

„Tak ta hranice tý romantický lásky a pak toho vztahu byla, to je to, co manželka mi často připomíná, na tom kole. My spolu chodili na nedělní čaje a já jí jednou nabídl svezení domů na štangli. Nebo, nabídl jsem jí to několikrát, ale jednou konečně přijala a na štangli si sedla. No a pozvala mě domů a... Na tom kole, tam už došlo k tomu vážnému vztahu. A... Tchyně to dobře vypožorovala. Když jsem tam pak jednou přišel, tak mi říká ‚Vašíku [jméno změněno na pseudonym; poznámka autorky] já vám musím něco říct. Já bych ráda, když jste si sebral tu smetanu, abyste si ji vzal‘, jako abych ji nevopustil. Vono... Po tomhle, po tom kole, a i po tom, co mi řekla ta tchyně, tak jsem to bral už opravdu vážně. Nebo začal jsem víc a jinak přemýšlet. No, třeba to, co jsem povídal, nebo udělal, jak dál. Co budu povídat dál, nebo co budu dělat k tomu dál. Jo, to je... Něco, na něčem se dohodnete, plánujete, ta láska tam působí... Něco jste se dohodla – momentálně si nevzpomenu – tak přemýšlím, jak to nejlíp splnit. S tou zodpovědností. Už mám zodpovědnost velkou.“

— Václav, 88 let

„Tak to jsem měla, romantickou lásku, to prostě jako byla láska... Von manžel, jak byl furt pryč... Spolu jsme dělali jako prostě to, no... A tím, že jsem byla tak sama, tak jsem prostě ta potvora jako prostě... Tak nějak... Mladá ženská jsem byla prostě, tak nějak to, takže... Jsem měla přítele. No, to už je dost teda let. To přece jenom... Jsem byla mladá ženská, viděla jsem páry takhle jak chodí, tak mi to bylo líto, to je tak... Jako měla jsem dobrý manželství, hodnýho muže, tak nějak... Ale prostě toho muže jsem potřebovala,

u sebe no, prostě je to tak. To spojení dvou lidí. A je to normální, je to život, bez toho nelze... Jako prostě běžně nemusím, ale potřebovala jsem to, jako žena. Taky jsem byla mladá holka, a tak nějak to... To jsem potvora, co? Von teda muž... A já jsem se ho nikdy neptala, na to no, ale byla jsem dost temperamentní člověk, takže prostě... Samozřejmě, že taky měl určitě úlet, nebo tak. S manželem prostě... Když se máte tak rádi, jak my měli, tak tohle už je vedlejší, to neřešíte, to není jakoby... Důležitý. Nebo je, ale – já nevím, jak bych... Když teda z toho druhýho nedělám vyloženě vola, tak, no. Ale ten přítel... Měla jsem ho ráda a jako... Slíbili jsme si, že to neřeknem. Ale chybělo mi to, hlavně ta manželovo jako přítomnost. Já byla prostě furt sama.“

— Petra, 87 let

V důsledku toho, že se spousta informátorů vyjadřovala k romantické lásce jako k zamilovanosti, byly dotazovány i hranice zamilovanosti a dlouhodobějšího vztahu. Bylo zjišťováno, kdy asi nastává onen zlom, nebo do které doby vztahu by informátoři počátek takové transformace zařadili. Všichni se shodovali v tom, že se jedná o kontinuální proces, který nelze spolehlivě časově definovat, protože nemá žádné ostré hranice. Většina z nich se ale vyjadřovala o období, které nastalo přibližně jeden rok po svatbě nebo typicky o době kolem tří až čtyř let trvání vztahu.

„A vono potom už to není zamilovaný tak, že byste... To už... Tak netoužíte po tom člověku tak. Já nevím, no... To asi nějak pomalu vstupuje... Takže... Tipnu tak tři, čtyři roky... Pak už je to takový běžný, začnete žít jako normálně, ve své rodině... Jako žijete s rodičema... V tom vztahu, tak stejně tak pak žijete s tím manželem nebo manželkou...“

— Antonín, 88 let

Rodičovská láska

„No tak může bejt láska mateřská, láska k dětem... Heleďte to i mužskej má... Tak to není mateřská, je to otcovská...“

— Antonín, 88 let

Rodičovská láska jako spojení pro účely jednodušší typologizace v diplomové práci. Tento typ lásky byl explicitně sdělen zejména těmi informátory, kteří uvedli, že měli či mají děti, ale například Antonín, jehož výpověď je uvedena na začátku této podkapitoly, měl manželství bezdětné. Zmiňuje lásku mateřskou a otcovskou. Jedná se o lásku směřovanou od rodičů k dítěti, která nemusí být, nicméně často je, podmíněna pokrevní příbuzenskou vazbou.

Většina informátorů nedokázala slovy vyjádřit, jakým způsobem se rodičovská láska liší od té partnerské. Zpravidla se vyjadřovali tak, že láska k dětem je stejná, v některých případech dokonce i vyšší intenzity, než jakou cítí vůči svým partnerům. Častým bylo i shledání s výpovědí, že láska vůči dětem je bezmezná či nekonečná.

„To je úplně jiná láska. K dítěti a k manželovi, to je úplně jinej vztah. Když máte oba dva stejně ráda, ale úplně je to jiný. Já nevím, jak bych to... Vyznačila... Nevím. To prostě je úplně jinej... Jiná láska. Jinej pocit.“

— Olívie, 90 let

„No děti jsou děti, prostě ty jsou přednější. No a tuto je můj muž. A to vím, že mi nezklame. A děti jsou děti... Ty nedám nikomu.“

— Vlastimila, 88 let

„Tak je láska k dítěti třeba... Tak ta je bezmezná, že jo. Ať je dítě, jaký chce, tak ho ti rodiče milují. Aspoň ti správní rodiče.“

— Ladislava, 81 let

„Když už máte to dítě, tak je to takový... Ta moje dcera je moje prostě... Není to ono, to samý. To stejný právě když má i dítě s jinou ženou, je to jiný no. Podle mě je to ta dcera jako... Je dcera. A ať si přivede třeba dítě svoje, a třeba máte spolu ještě děti... To dítě tý ženský... Necítím k tomu tolika, jako k tomu svému, ale berete ho normálně. Prostě budu dřív chlácholit tu svou dceru a až pak toho druhýho...“

To přijde samo. Vztah vůči dítěti je takovej jako silnější, ale je to proto, že je dítě. Jakože... To dítě na vás spoolehá.“

— Hynek, 87 let

Láska dítěte

Láska dítěte vůči rodičům nebo jiným osobám, které jej vychovali. Tento druh byl řečen dvěma informátory, přičemž se ale oba dva vyjádřili způsobem, že sice existuje, ale zároveň tento typ lásky nějakým výrazným způsobem neprožívali, nebo prožívat nemohli.

„Tak láska třeba k dětem, nebo od dětí rodičům. Ale teda já jsem neměla rodiče. Já jsem přišla o rodiče v koncentráku a prostě to... Jsem neměla rodiče. Tak já jsem se potulovala, jak se dalo, vždycky jsem se někde uchytila, nebo tak nějak to... Takže to mládí stálo za starou belu.“

— Petra, 87 let

„K rodičům můžete mít lásku... K rodičům jsem ale já nějakou zvláštní lásku neměl, no měl jsem je rád, samozřejmě, věděl jsem, že oni mě maj taky rádi, ale jako... Nějak jsem to tak necítil...“

— Antonín, 88 let

Sourozenecká láska

Láska mezi sourozenci. Jedná se o pouto většinou mezi podobně starými jedinci, která nemusí být nutně podmíněna pokrevní příbuzenskou vazbou. Tento typ byl zmíněn jednou informátorkou.

„No, nebo třeba může bejt i takhle... Mezi sourozcema nebo... Lidi, no...“

— Viola, 82 let

Rodinná láska

Typ obsahující všeobecné rodinné vazby a pouta. Objevuje se zpravidla ve výpovědích informátorů, kteří mají širokou příbuzenskou linii. V lásce rodinné jsou syntetizovány čtyři výše jmenované typy; partnerská láska, láska dítěte k rodičům, rodičovská láska a láska sourozenecká. Někteří z informátorů hovořili právě o lásce rodinné, která v sobě pojímá různost vztahů komplexně, spíš, než aby ji rozdělovali a tříštili na jednotlivé rodinné členy.

„Ta láska není jenom třeba o tom seznamování, ta láska je i pracovní, je to výchova dětí, ta láska je s dětma. Tam se furt projevuje... Láska jeden k druhému. Tam už to není jenom-vy dva-. Ale prostě tam máte rád děti. Jo. Děti mají rádi vás. Čili už tam nastává rodinná láska. A to je to nejcennější, když to umíte udržet. Tam [mezi partnerskou a rodinnou láskou; poznámka autorky] jako nevidím rozdíl. To je... Ta láska, to to dobro... Prostě dáváte, když... Tak to dáváte těm dětem v tej rodině. Dneska už tu lásku dávám tej velké rodině. Protože je taky mam rád, miluju je, jsem rád, že... Mají... Ty základy dobrý... jo, to vás potom bolí, když by třeba neměli tatínka nebo maminku, tak vás to jako dědu bolí, i když nemůžete do toho nějak to... Ale bolí to. To je o tý lásce. Ale prostě je to to, je to stejný. Jestli tu lásku dáváte jenom ženě, anebo prostě celý rodině... Může, a měl by tam bejt i ten intimní důvěrný vztah mezi manželema. Ale je to furt stejný.“

— Václav, 88 let

Dětská láska

K dětské lásce se vyjádřili celkem tři informátoři. Všichni z nich ji definují jako milostný svazek ve zpravidla nízkém věku, ve kterém zcela absentuje sexuální vztah. Jedná se o první zkušenosti s láskou, která je mířena vůči někomu cizímu, respektive někomu, s kým jedinec není příbuzensky svázán. Takové dětské lásky můžou mít často bolestivý konec a jejich dopad může být zřejmý i po zbytek celého života, jako tomu bylo například u Ladislavy. V některých případech (případ Antonína) však z dětské lásky může vzniknout i doživotní pouto.

„No, to už jsme jako... po sobě koukali, ne... to víte, napřed je to taková dětská láska trošku, no a pořád se to tak... Prohlubuje podle těch zkušeností a podle toho, co se ten člověk doví z literatury (smích). Ale né, prostě ten život takhle postupuje no... Začnou bejt určitý zkušenosti...“

— Antonín, 88 let

„Jooo, vždycky se mi někdo líbil (smích)... No, ten první... Ten první chlapec, kterej... Jakoby jsem s nim chodila, to jsem byla asi v šestej třídě, tak ten mě vopustil. Vopustil kvůli jednej venkovskej – z venkova jako... dívce... A řek, že ta se s nim chce pusinkovat a já ne. Takže to jsem měla... A to vám se mi zdálo předtim o hadovi, a to je vždycky jako zrada, a druhej den von mi tohle řek, a já jsem byla zklamaná. A tak jsem si řekla ,Už nikomu nenaletim, vždycky musím mít navrch já.‘“

— Ladislava, 81 let

Láska k něčemu

Celkem polovina informátorů se vyjádřila slovy jako *láska* či *vášeň* (oba pojmy byly v tomto kontextu užívány jako synonyma) ve smyslu pojmenování kladných pocitů vůči nějakému neživému objektu nebo činnosti. V definicích se jedná o popis silného citového pouta, které může být mířeno například ke čtení, jídlu, práci, přírodě, sportu, věcem, zaměstnání aj. Nejčastěji byla zmiňovaná láska ke sportu a láska k zaměstnání.

„Některý ty lásky... Může být k jídlu třeba, nebo já nevím k čemu... Tak to bych neřek, že to je romantická. Ale taky je to... Asi se dá to nazvat láskou, protože to chci teda dělat.“

— Antonín, 88 let

„U mě je asi nejvíc láska ke sportu. A čtení hodně. Všechno možný v tom sportu totiž bylo. Holky taky! Člověk... Uteklo to ten věk, jako jo. Je mi 78 let... A uteklo to, ten čas je strašnej. Ale furt člověk vzpomíná na to nejlepší. To špatný prostě... Člověk zamaže, jo. Když přemejšlim takhle zpátky a myslim na ty hezký věci, co já měl rád, tak... Myslim na ten sport každopádně, ale třeba i příroda. Třeba rád jsem chodil do lesa na houby

anebo takhle... Jo prostě... Sám jsem si vyrazil. Vstal jsem ráno, svačinu jsem si zabalil, když jsem chodil do devátý třídy nebo takhle... A vrátil jsem se v devět v deset z lesa... To bylo nejhezčí v tom lese. Když přicházíte z toho města, kde houby víte, že nejsou, tak... Přijít si sednout do lesa a vyčistil jsem si tím hlavu. To byl takovej relax pěkněj. Co jsem ještě měl rád... No, jsem automechanik, tak jsem taky měl hodně vášeň k autům a tej svej práci... Ten sport, já to... Všechny, od malička všechny sporty jsem dělal.“

— Hynek, 87 let

4.2.2 Intenzita a úrovně lásky

Celkem 4 informátoři rozdělovali lásku i podle postupného vytváření pouta mezi lidmi. Tito informátoři chápou lásku obecně jako emoci, jako dobro a kladné pocity s tím spojené (pro detailnější popis je obsažen v předchozí kapitole), která se s přibývajícimi *charakteristikami láskyplného vztahu* stupňuje.

„Vrcholí to; postupně, přeměňuje se to, a už to pak je nejenom "rád", jo, ten cit... No a to všechno... Cit a tak, to je propojený. Význam je asi stejnej těch slov. Rád, cit, láska... Jenom to používám jinak. ... Prostě láska, když tady třeba manželku... Miluju... Tak to je to nejvíc.“

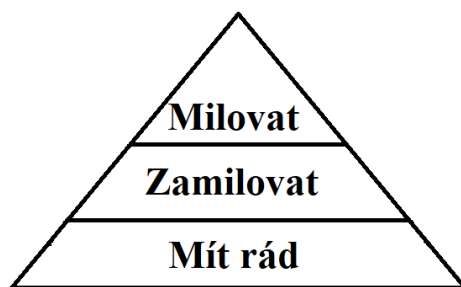
— Václav, 88 let

„Prostě na začátku to mam ráda. A musím to mít tak ráda, až se do toho zamiluju, že to mám moc ráda. Tancujete první taneček, jste tam prvně, potkáte se tam pak znova, tak to postupně narůstá... A pak to máte tak ráda, že je to ta láska. A to jde aplikovat na řadu věcí. Jsou to stupně si myslím.“

— Vlastimila, 88 let

V rámci takového rozdělení na základě intenzity pocitů lásky pak informátoři hovořili o několika stupních, které byly rozděleny do tří úrovní; *Mít rád*, *Zamilovat* a *Milovat*.

Obrázek č. 2; Pyramida stupňů, typů lásky na základě její intenzity

Něco či někoho *mít rád*; v prvním stupni je důležité *prostě mít rád* a s protějškem si *umět porozumět*. Pokud následně přibývají další charakteristiky láskyplného vztahu, a konkrétně *Společně (s)trávený čas*, *Důvěra* a *Fyzická přitažlivost*, pak, ovšem nutně i za doprovodu zesílených, jiným způsobem prožívaných a stupňujících se kladných a vřelých pocitů libosti (zpravidla něčím podmíněných, i přesto však spontánních; nejedná se o nic konkrétního, co by informátoři dále specifikovali), je volně přecházeno do stupně druhého, jemuž odpovídá název *Zamilovat*.

„Je to jiný. Máte někoho, že vám přiroste k srdci, a někdo prostě kdyby dělal – no nevím co – tak prostě ten pocit nemáte. Ta důvěra není.“

— Petra, 82 let

Následně, pokud dojde k zachování všeho výše řečeného a dále je na takovém základě vztah rozšířen ještě o *Projevy lásky*, *Toleranci* a *Respekt*, pak je, dle informátorů rozdělujících lásku dle intenzity, možné definovat onen vztah tak, že jsou schopni říct, že to, ji či jej *milují*. Z výpovědi vyplývá, že slovo *Milovat* dosahuje nejvyššího stupně intenzity projevovaných emocí. Tato úroveň zároveň nabývá dlouhodobějšího charakteru.

„To bylo tak jako... V prvním stádiu bych určitě neřekla, že miluju. Ta láska se potom totiž změnila na něco úplně jiného, takovýho vážnějšího, nebo ustálenějšího. Kdežto to první rušení a takovýto to... Namlouvání... To je úplně zase jiný. Ale pak se to ustálilo všechno, a zůstane jenom to krásný. ... Ráda můžu mít všechny, třeba i jídlo, nebo mám ráda knížky. Ale manžel... To bylo vážně krásný. Láskyplný.“

— Olívie, 90 let

5 Diskuze

Cílem diplomové práce bylo charakterizovat a formulovat pojetí lásky, její chápání, kategorizování a vnímání v životech lidí seniorského věku.

V teoretické části diplomové práce bylo představeno několik optik uznávaných autorů antropologické vědní disciplíny. Mezi základní inspirační zdroje této práce patří přínos Charlese Lindholma, který považuje *lásku* za idiom intimity (Lindholm, 2006: 6). Z podobného úhlu pohledu fenomén sleduje i Alfred Gell, který považuje *lásku* v západní kultuře za znalostní systém konverzační povahy, kdy si lidé navzájem svěřují svá tajemství a sdílejí společně důvěrné informace (Gell, 2011: nestr.). S *láskou* souvisí v západním světě i dnešní představa o manželství; dle Henrike Donner je v nynější době založeno na citových vazbách obsahujících citovou intimitu (Donner, 2012: nestr.). Naproti tomu, v jiném kulturním kontextu, a konkrétně Pákistánu, se manželství realizují spíše na předem domluvených smlouvách, a tedy ve větší míře kolektivistických normách a tradičních přístupech. Výzkum Ammary Masqood, který je též detailněji popsán v teoretické části práce, demonstruje, jakým způsobem jsou v dnešní době navazovány vztahy ještě před smlouvením manželství. Přiblížení vzájemné vhodnosti partnerů probíhá prostřednictvím zjišťování tajemství a sdílení informací (Masqood, 2021).

Metodologická část byla věnována popisu průběhu terénního výzkumu, který byl realizován pomocí kvalitativního výzkumného designu; za využití kvalitativních metod (Kuckartz, 2014: 1.2). Již při zadávání tématu byly určeny základní výzkumné otázky (Hendl, 2008: 48), které jsou detailněji popsány a podotázkami doplněny v kapitole *Výzkumné otázky*, položené výše; níže jsou tedy základní výzkumné otázky zobrazeny ve své stručné podobě;

- Zažili v životě lásku všichni z informátorů?
- Jak informátoři definují lásku?
- Typologizují či kategorizují informátoři lásku?
- Jakým způsobem se láska v životech informátorů projevuje?

V jednotlivých kapitolách byly dále představeny konkrétní využití metody, výzkumný vzorek a popis analýzy dat.

Analýzou 18 provedených polostrukturovaných rozhovorů (Bernard, 2006: 210) s celkem 12 seniory bylo identifikováno a formulováno pojetí *lásky* v mysli účastníků výzkumu. Díky nasbíraným datům bylo možné zjistit, jakým způsobem informátoři lásce rozumí, jaké místo zaujímá v jejich životě, jak se projevuje nebo jakým způsobem ji aktéři typologizují. *Láska* byla nejčastěji popisována jako výjimečně důležitá a silná emoce pozitivního charakteru, která často obsahuje další pozitivní doprovodné jevy. Ve výpovědích byla zřejmá i opakovatelnost formulace lásky v podobě bezpodmínečného pocitu, a to hlavně ve vztahu k člověku. Obvyklým bylo i tvrzení, že lásku nelze vyjádřit slovy. Vzhledem k výše řečenému pocitu výjimečnosti a podstatnosti *lásky* v životech lidí pak bylo navázáno i doplněním o doprovod pocitu lásky spojeným s velice silnými negativními emocemi v důsledku nedostatku lásky, ohrožení vztahu nebo ztráty milované osoby.

Láska byla nejčastěji vysvětlována prostřednictvím interakcí, které probíhaly či probíhají mezi informátory a jejich blízkými osobami. Jejich definice se opakovaně prolínaly i s popisem aktivit doprovázejících pocitu lásky, představ a zkušeností, ale i s dalšími vlastnostmi, schopnostmi a emocemi, které by dle informátorů měly být přítomny, aby se dalo hovořit právě o lásce – jsou to:

- Důvěra a věrnost
- Vzájemné porozumění
- Společně (s)trávený čas
- Tolerance, respekt a / nebo úcta
- Fyzický kontakt
- Projevy lásky (pozorností a zájmem, fyzickým kontaktem, darem či slovy)

Tyto charakteristiky láskyplného vztahu jsou více rozebrány ve stejnojmenné kapitole výše.

Dále bylo terénním výzkumem zjištěno rozdělování *lásky*; u informátorů byla zaznamenána klasifikace dvojího typu. Prvním typem bylo kategorizování lásky

v závislosti na objektu či subjektu, vůči kterém informátor cítí či cítil láskyplné pocity; 1. partnerská / manželská (Emocionální vazba, *láska* mezi partnery, dospělými jedinci, kteří se rozhodli spolu setrvat ve vztahu; liší se zejména zvýšenými pocity intimity, důvěrnosti a vztahem fyzické povahy), 2. rodičovská (vazba rodičů k dítěti) 3. láska dítěte (vazba dítěte k rodičům), 4. sourozenecká (pouto mezi sourozenci), 5. rodinná láska (obsahující první čtyři typy současně), 6. dětská láska (obdobná verze lásky partnerské, objevující se ale v nízkém chronologickém věku a neobsahuje sexuální kontakt), 7. láska k něčemu (emocionální vazba např. k věcem nebo činnostem). Druhým typem pak bylo dělení dle intenzity jejího prožívání. Informátoři hovořili o třech stupních lásky, kdy ono výjimečně silné pouto, které by účastníci výzkumu nazvali *láskou*, je stupněm posledním. Jedná se o tři úrovně lásky, v diplomové práci nazvané 1. mít rád, 2. zamilovat, 3. milovat.

Kvalitativní výzkum byl, jak bylo řečeno výše, proveden sériemi polostrukturovaných rozhovorů (Bernard, 2006: 210) se skupinou 12 informátorů. Sociálně-kulturní jevy (a zvolené téma závěrečné práce) jsou ale složité a zpravidla se na nich podílí více aktérů. Náhledy zkoumaného vzorku tedy nemusí obsahovat informace vlastní celé seniorské skupině v českém prostředí. Dalšími limity této práce by mohlo být, vzhledem ke specifickým vybrané skupiny osob (např. zhoršený zdravotní stav), nepřesnosti v pochopení získaných dat. Výpovědi informátorů nemusely být explicitně vyjádřeny přesně tak, jak je zamýšleli a v následné analýze či interpretaci dat tak mohlo dojít k mylným zjištěním. Těmto limitům bylo předcházeno při samotném sběru dat, kdy byly pokládány další a doplňující otázky, aby bylo co nejlépe zřejmé, jakým způsobem chtěl informátor odpovědět a jak zamýšlel svou odpověď.

Doporučení pro další bádání v tématu *lásky* je hned několik. Primárním a základním by mohlo být obecné rozšíření pole antropologie lásky a získání náhledu na pojetí tohoto fenoménu v českém prostředí. V kontextu českého socio-kulturního prostředí se stále jedná o poměrně málo prozkoumané téma, které tak nabízí možnost rozšířit antropologickou disciplínu o mnoho výzkumů a publikací v této oblasti. K tomuto by se dalo dojít několika způsoby. Za prvé, bylo by možné pokračovat ve výzkumu za využití stejných metod, ovšem s jinou cílovou skupinou. Za druhé, rozšířit tematiku

o jiný výzkumný design, kupříkladu realizovat výzkumy za využití kvantitativních metod sběru dat, např. dotazníkového šetření nebo výše řečené metody free-listing, i různými typy jejich analýzy. V souvislosti s využitím různých metod by bylo přínosným i zaměřením se na fikce, příběhy či mýty, ve kterých je téma lásky obsaženo. V neposlední řadě by mohlo být zajímavým i prozkoumání motivací pro vstup do romantických vztahů, respektive zaměřit se třeba na způsoby seznámení jednotlivých aktérů, nebo sledovat způsoby údržby vztahů.

Závěrečná práce přináší nové poznatky o vnímání fenoménu lásky osobami seniorského věku. V širším smyslu tato práce přispívá i na poli antropologie lásky v českém prostředí.

6 Závěr

Diplomová práce s názvem *Láska očima seniorů: Fenomén lásky v životech osob seniorského věku* byla věnována charakterizování a formulaci pojetí *lásky*, jejímu chápání, kategorizování a vnímání v životech lidí seniorského věku. Tato práce se opírá o dosavadní teoretické poznatky z oblasti antropologie a jiných sociálních věd. Podkladem sepsu je terénní výzkum, který byl realizován za využití zejména kvalitativních metod, doplňkově ale i kombinací metod kvalitativních s kvantitativními.

Láska je cílovou skupinou definována nejčastěji jako výjimečně důležitá emoce, která je ve své podstatě pozitivního charakteru. *Láska* byla též formulována v podobě bezpodmínečného pocitu, který často nelze vyjádřit slovy, a to zejména ve vztahu k člověku. Účastníci výzkumu se vyjadřovali k tomu, že láska může být ve vztahu k odlišným subjektům a objektům či v různých situacích různorodého charakteru. Slovo *láska* se relativizuje ke kontextu, v jehož rámci jsou pojmy užívány. Došlo k identifikaci celkem 7 typů lásky, a konkrétně: 1. partnerská / manželská, 2. rodičovská, 3. láska dítěte, 4. sourozenecká, 5. rodinná láska, 6. dětská láska a 7. láska k něčemu. Dále byla tato silná emoce klasifikována i na základě prožívání její intenzity. Informátoři definovali celkem tři úrovně lásky, řazené vzestupně: 1. mít rád, 2. zamilovat, 3. milovat.

Vzhledem k definici *lásky* jako bezpodmínečné a vysoce podstatné v lidských životech pak bylo navázáno i doplněním o spojení *lásky* s velice silnými negativními emocemi. K pocitům smutku, frustrace nebo zoufalství, může docházet v důsledku nedostatků lásky, ohrožení vztahu nebo ztráty milované osoby. *Láska* bývá spojována s pojmy a frázemi jako *důvěra*, *vzájemné porozumění*, *tolerance*, *úcta* nebo *respekt*. Informátory výzkumu byla vyjadřována prostřednictvím osobních zkušeností a interakcí, kdy byl kladen důraz zejména na *projevy lásky*, které zahrnují pozornost, zájem, společné trávení času, dary nebo explicitní vyjádření lásky.

V teoretické části diplomové práce bylo představeno několik konceptů a optik uznávaných autorů antropologické vědní disciplíny, ale i jiných sociálních oborů. V této části byla konceptualizována povaha fenoménu lásky, využívána pro potřeby této práce.

Mezi základní inspirační zdroje patří přínos Charlese Lindholma, který považuje *lásku* za idiom intimity (Lindholm, 2006: 6). Obdobně se problematice věnuje i Alfred Gell, který považuje *lásku* v západní kultuře za znalostní systém konverzační povahy (Gell, 2011: nestr.). Pozornost byla věnována i definici výběru zkoumaného vzorku, a konkrétně identifikaci *seniorů* a životnímu období *stáří*.

Metodologická část byla věnována popisu průběhu terénního výzkumu, který byl realizován v kvalitativním výzkumném designu. V jednotlivých kapitolách byly představeny základní výzkumné otázky, konkrétní využití metody, výzkumný vzorek a popis analýzy dat.

Závěrečná diplomová práce přináší nové vědecké poznatky o vnímání fenoménu a formulaci lásky v životech seniorů. V širším smyslu tato práce přispívá i na poli antropologie lásky v českém prostředí.

7 Seznam použité literatury

- Bernard, H. R. 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Altamira: Spojené státy americké. ISBN 0759108684. Kapitoly 1. (*Anthropology and the Social Sciences*), 9. (*Interviewing: Unstructured and Semistructured*), 11. (*Structured Interviewing II: Cultural Domain Analysis*).
- Canary, D. J., a M. Daiton. 2014 [2003]. *Mainting Relationships Through Communication: Relational, Contextual, and Cultural Variations*. Routledge: New York. ISBN 0805839895. Kapitola 1. (*Definitions and Perspectives on Relational Maintenance Communication*).
- Česká správa sociálního zabezpečení: Kolektiv autorů. 2023. *Starobní důchod podrobně* [online, 2023-03-26]. Dostupné na: <https://www.cssz.cz/starobni-duchod-podrobne>
- Český statistický úřad: Kolektiv autorů. 2022 [data z roku 2021]. *Senioři v datech* [online, 2023-04-15]. Č. j. CSU / CSU-17520/2022. Dostupné na: <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori-v-cr-v-datech-rtm2xuji2o>
- Donnet, H. 2012. *Love and Marriage, Globally*. Anthropology of This Century, issue 4 [online, 2023-04-15]. Dostupné na: <http://aotcpres.com/articles/love-marriage-globally/>
- Fisher, H. 2004. *Why We Love. The Nature and the Chemistry of Romantic Love*. Henry Holt: New York. ISBN 9780805069136. Kapitoly 2. (*Why him? Why her?*), 3. (*Is Monogamy Natural?*).
- Gell, A. 2011 [1996]. *On Love*. Anthropology of This Century, issue 2 [online, 2021-06-20]. Dostupné na: <http://aotcpres.com/articles/love/>.
- Hasmanová-Marhánková, J., a kolektiv autorů. 2012. Proměny partnerství. Sociologické nakladatelství (SLON): Praha. Kapitola (*Ovdovění a partnerské vztahy žen ve stáří*).
- Haškovcová, H. 1989. *Fenomén stáří*. Panorama: Praha. ISBN 8070381582. Kapitoly 2. (*Jak stáří vypadá*), 3. (*Mýty o stáří*).

Hendl, J. 2008. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Portál: Praha. ISBN 9788073674854. Kapitoly 2. (*Kvalitativní výzkum*), 6. (*Metody získávání dat – Rozhovor pomocí návodu*), 7. (*Příprava, kódování a zobrazování dat – Metody transkripce; Zobrazovací prostředky*), 8. (*Metody vyhodnocování a interpretace*).

Jankowiak, W. R., a E. F. Fischer. 1992. *A cross-cultural Perspectives on Romantic*
Karandashev, V. 2015. *Cultural perspective on Romantic Love*. Psychology and Culture, vol. 5, No. 4 [online, 2022-06-10]. Dostupné na: <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1135>

Kuckartz, U. 2014. *Qualitative Text Analysis; A Guide to Methods, Practice & Using Software*. Sage Publications: Londýn. ISBN 9781446267745. Pasáž 1.2 (*Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Research*).

Lindholm, Ch. 2006. *Romantic Love and Anthropology*; Stichting Etnofoor, vol. 19, no. 1 [online, 2021-06-20]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/261732987_Romantic_Love_and_Anthropology
Love; Ethnology vol. 31, No. 2. Pittsburgh: Commonwealth System of Higher Education. 149-155.

Manoharan, Ch., a Victor de Munck. 2015. *The Conceptual Relationship Between Love*,
Masqood, A. 2021. *Love as understanding*. American Ethnologist, vol. 48, no. 1, 1-12 [online, 2023-04-15]. Dostupné na: https://www.academia.edu/79671451/Love_as_understanding

of Mixed Methods Research [online, 2021-06-20]. Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1558689815602151>

Romantic Love, and Sex: A Free List and Prototype Study of Semantic Association. Journal

de Munck, V. 1998. *Romantic Love and Sexual Behavior: Perspectives from the Social Sciences*. Praeger Publishers: Spojené státy americké. ISBN 0275957268. Kapitoly 1. (*Theory*), 2. (*The Psychology of Love and Sexual Desire*), 5. (*Cross-Cultural Studies of Love and Sex*).

- Murdock, G. P., a D. White. 1969. *Standard Cross-Cultural Sample*. In: Manoharan, Ch., a Victor de Munck. 2015. *The Conceptual Relationship Between Love*, Masgood, A. 2021. *Love as understanding*. *American Ethnologist*, vol. 48, no. 1, 1-12 [online, 2023-04-15]. Dostupné na: https://www.academia.edu/79671451/Love_as_understanding
- Saldaña, J. 2016. *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Sage Publications: Londýn. ISBN 9781473902480.
- Strauss, A., aj. Corbin. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Albert: Boskovice. ISBN 808583460X. Kapitola 5. (*Otevřené kódování*).
- Stuart-Hamilton, I. 1999 [1994]. *Psychologie stárnutí*. Portál: Praha. ISBN 8071782742. 13-21.
- Vágnerová, M. 2007. *Vývojová psychologie II – Dospělost a stáří*. Karolinum: Praha. ISBN 9788024613185.

8 Cizojazyčné resumé

The aim of the final diploma thesis entitled *Love through the eyes of seniors: The phenomenon of love* in the lives of seniors was to characterize and formulate the concept of love, its understanding, categorization and perception in the lives of seniors. This work is based on existing theoretical knowledge from the field of anthropology and other social sciences. The basis is field research, which was carried out using mainly qualitative methods, additionally also a combination of qualitative and quantitative methods.

Love is most often defined by the target group as an exceptionally important emotion that is essentially positive in nature. Love was also formulated in the form of an unconditional feeling that often cannot be expressed in words, especially in relation to a person. According to research informants, love is divided into a total of seven categories depending on the object or subject towards which the actors feel feelings of love (e.g. partner love, parental love, etc.). Furthermore, research participants divide love based on its intensity, and specifically into three levels (like, fall in love, love).

The final thesis brings new knowledge about the perception of the phenomenon of love by persons of senior age. In a broader sense, this work also contributes to the field of anthropology of love in the Czech environment.

9 Přílohy

Příloha č. 1; Osnova otázek polostrukturovaného rozhovoru

Představení se, představení výzkumu (téma, za jakými účely, předání informací o katedře aj.), ujištění o anonymizaci dat, předání dalších informací a ujištění se souhlasem s nahráváním rozhovoru.

(0. Upravená Freelisting metoda)

Informátorovi budou zadaná konkrétní slova nebo fráze vypsána níže. Účastník výzkumu sdělí ústně svou asociaci ve formě jednoho slova nebo krátkého sdělení.

Láska; Manželství; Partnerství; Přátelství; Rande; Romantická láska; Sex; Vášeň; Zamilovanost

1. Úvodem

Mohl/a byste se stručně představit? Kolik je vám let, odkud pocházíte, kam jste chodil/a do školy, čím jste se živil, co je a bylo vašimi koníčky, ...

2. Obecné

Co si vybavíte, když se řekne láska? Řekněte cokoli, co vás napadá (třeba si vybavíte nějakou osobu, pocit, ...); inspirace free-listingem.

Myslíte si, že jste někdy zažil/a lásku? Jak byste to popsal/a? Nemusí to být jen pocit, ...

Jaké další emoce (nebo vlastnosti) se podle Vás pojí s láskou?

Myslíte si, že všichni lidé cítí lásku stejně?

3. Osobní

Jste v partnerském vztahu či ženatý / vdaná? ~ Jak dlouho? Jedná se o první či jediný takový vztah?

Jak jste se potkali?

Co vás na ni/něm zaujalo? Podle čeho si vybíráte partnera/partnerku?

Kde jste se scházeli, jak probíhaly vaše schůzky?

Cítíte se být v tuto chvíli zamilovaná/ý? Jak jste se cítil/a, jak jste se choval/a, když jste byl/a zamilovaný? Změnilo se nějak vaše chování?

Podle čeho na ulici poznáte, že vidíte někoho, kdo je zamilovaný?

Jste vdaná/ženatý poprvé? Podruhé? Kdy jste se brali?

Kde a kdy se svatba konala? Jak probíhala?

Co jste dodržovali na svatbě za tradice? Co jste jedli? Co jste měli na sobě? Jaké to bylo; na co si vzpomínáte? Jak na to vzpomínáte?

Co vaši rodiče, byly obě strany pro to, abyste se vzali?

O čem je podle Vás manželství či jiný dlouhodobý vztah? Na čem je to založeno?

Lze si lásku podle Vás „vypěstovat“?

Jak zajistit šťastný, láskyplný vztah? Existuje takový vůbec?

Slavili jste výročí? Pokud ano, jakým způsobem? Vzpomenete si teď na nějaké konkrétní výročí? Proč jste si vzpomněl/a konkrétně na tohle výročí?

4. Závěrem

Může podle Vás být láska k různým lidem, věcem nebo situacím různá? ~ Je to stejný pocit, jaký zažíváte například vůči Vašemu partnerovi/rodičům/dětem?) Jak byste popsal/a lásku vůči dítěti a lásku vůči partnerovi, v čem se podle vás liší?

Vnímáte rozdíl mezi láskou a sexem? V čem? Je podle vás možné zažít jedno bez druhého?

Je podle vás rozdíl mezi přátelstvím a láskou? Pokud ano, v čem ho spatřujete?

Vybavujete si ještě něco, co byste mi chtěl sdělit? Napadá vás něco, na co jsem se zapomněla zeptat? Vybavilo se Vám během rozhovoru něco, co jsme nezmínili?

Žádost o donesení fotografií, dopisů, deníků a další dokumentace na příště. Poděkování za vedení rozhovoru, strávený čas a poskytnutý materiál.

Druhé kolo

Doplnění prvního kola.

Nad čím jste po našem prvním rozhovoru přemýšlel/a?

Připomněl vám náš minulý rozhovor něco konkrétního?

Napadá vás něco, co jsme minule neřešili?

Vzpomínal jste na někoho či na něco, ...?

Nevybavila se vám po našem rozhovoru nějaká vzpomínka, o kterou byste se chtěl/a podělit?

Rozmluva nad další dokumentací; fotografie, památky, dary, básně, dopisy aj.

Příloha č. 2; Kódovací kniha v zestručnělé podobě

Rodiny kódů		Kódy spadající do rodiny (Řazeno a -> z)	
Název rodiny kódů	Charakteristika rodiny kódů	Název kódu	Charakteristika kódu (kód obsahující část výpovědi rozhovoru, která v sobě explicitně či implicitně obsahuje...)
Charakteristiky láskyplného vztahu	Reflexe informátorů k udržení láskyplného vztahu. V této rodině jsou obsaženy kódy odpovídající jednotlivým vlastnostem, charakterům, představám, zkušenostem a potřebám informantů k udržení vztahu, kterému přidávají charakter lásky.	Důvěra	Schopnost někomu věřit; silně a dlouhodobě ukotvená ve vztahu.
		Fyzická přitažlivost	Vzájemná atraktivita, fyzická přitažlivost (ovšem ne nutně se sexuálním podtextem).
		Porozumění	Komunikace, efektivní řešení záležitostí, problémů. Naslouchání, poslouchání. Schopnost dosahování smíru, uzavírání kompromisů. Povahová či názorová blízkost, podobné uvažování, podobný smysl pro humor.
		Mít rád	Např. citace z interview: " <i>Prostě mít rád.</i> " Chování k něčemu / někomu vřelých, kladných citů.
		Projevy lásky	Kód obsahující výpověď informátora k projevům citů a lásky.
Definice	Formulace pojetí, chápání či vnímání témat nebo pojmů spojených s cílem práce. Patří sem charakterizování, pojmenování, vysvětlení pojmů či přirazování vlastností.	Láska	Chápání a vysvětlení termínu <i>Láska</i> . Kód obsahuje i přiřazované charaktery tomuto termínu.
		Sex	Lidské sexuální chování, pohlavní styk, sexuální či erotický pud, zejména bez dalších přidaných citů. Např. citace " <i>Člověk si to může rozdat támhle někde... Bez lásky, no ne?</i> "

		Zamilovanost	Popis, definice tohoto pojmu. Snaha o přiblížení rozdílu mezi <i>zamilovaností</i> a <i>láskou</i> .
Typologizace	Informátor nějakým způsobem pojmenovává, typologizuje, rozděluje lásku. Patří sem konkrétní druhy či typy lásky. Podstata této rodiny kódů tkví ve vnímání jinakosti povahy lásky a samovolném rozdělování informátory na různé typy.	Intenzita	Informátor rozděluje vztahy na základě intenzity vkládaných emocí do onoho vztahu.
		Typ lásky	Informátor typologizuje vztahy na základě objektu či subjektu, vůči čemu či komu subjektivně cítí lásku, či od koho či čeho lásku cítil / cítí.
Ostatní jevy	Ostatní jevy nezařazené ve výše vypsáních rodinách kódů. Jedná se o osobní zkušenosti informátorů, které (do)vysvětlují zkoumanou problematiku, napomáhají výzkumníkovi k hlubšímu pochopení zkoumaných témat a ke zjednodušené orientaci se v prepisech rozhovorů.	Délka vztahu	Délka jakéhokoliv vztahu řečená explicitně informátorem v rozhovoru.
		Děti	Výpověď informátora vztahující se k dětem, a to zejména k informacím, které obsahují např. počet dětí, vztahy s dětmi aj.
		Konec vztahu	Důvod skončení či ukončení jakéhokoliv typu vztahu.